

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

SİBER SAHANLIKTA ÇOCUK KORUMA

Alp ASLAN

**DİSİPLİNLERARASI ADLİ BİLİMLER KRİMİNALİSTİK ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ**

**DANIŞMAN
Prof. Dr. İ. Hamit HANCI**

**ANKARA
2021**

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

SİBER SAHANLIKTA ÇOCUK KORUMA

Alp ASLAN

**DİSİPLİNLERARASI ADLİ BİLİMLER KRİMİNALİSTİK ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ**

**DANIŞMAN
Prof. Dr. İ. Hamit HANCI**

**ANKARA
2021**

Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Doktora tezi olarak hazırlayıp sunduğum **“Siber Sahanlıkta Çocuk Koruma”** başlıklı tez, bilimsel ahlak ve değerlere uygun olarak tarafımdan yazılmıştır. Tezimin fikir/hipotezi tümüyle tez danışmanım ve bana aittir. Tezde yer alan araştırma tarafımda yapılmış olup, tüm cümleler, yorumlar bana aittir. Yukarıda belirtilen hususların doğruluğunu beyan ederim.

Öğrencinin Adı Soyadı: Alp ASLAN

Tarih: 18.Kasım.2021

İmza:

KABUL VE ONAY

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Disiplinlerarası Adli Bilimler Anabilim Dalı
Kriminalistik Doktora Programında

Alp ASLAN tarafından hazırlanan

“Siber Sahanlıkta Çocuk Koruma ” adlı tez çalışması
aşağıdaki jüri tarafından **DOKTORA TEZİ** olarak
OY BİRLİĞİ ile kabul edilmiştir.

19.11.2021

Prof. Dr. İ.Hamit HANCI
Ankara Ü. Tıp Fakültesi
Jüri Başkanı

Prof.Dr.Gürol CANTÜRK
Ankara Ü. Tıp Fakültesi
Üye

Prof.Dr. Ayla SEVİM EROL
Ankara Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Üye

Prof.Dr. Zeynep TEZEL
Kırıkkale.Ü. Sağlık Bilimler Fakültesi
Üye

Prof.Dr. Hatice DEMİRBAŞ
Ankara Hacı Bayram Veli Ü. Edebiyat Fakültesi
Üye

Tez hakkında alınan jüri kararı, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından onaylanmıştır.

Prof.Dr. Fügen AKTAN
Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

Etik Beyan	ii
Kabul ve Onay	iii
İçindekiler	iv
Önsöz	vi
Simgeler ve Kısaltmalar	vii
Şekiller	viii
1. GİRİŞ	1
2. GEREÇ ve YÖNTEM	8
3. BULGULAR	9
3.1. Çocuk Kavramı	9
3.2. Çocuk Kavramının Tarihsel Gelişimi	11
3.3. Korunmaya Muhtaç Çocuk Kavramı	20
3.4. Mevzuatımızda Korunmaya Muhtaç Çocuk Kavramı	21
3.4.1. 1982 Anayasası Kapsamında Çocuk Koruma	23
3.4.2. 2828 s. Sosyal Hizmetler Kanunu	24
3.4.3. 5395 s. Çocuk Koruma Kanunu	24
3.4.4. Türk Medeni Kanunu Kapsamında Çocuk Koruma	25
3.4.5. Türk Ceza Kanunu Kapsamında Çocuk Koruma	26
3.4.6. İş Kanunu Kapsamında Çocuk Koruma	27
3.5. Siber Sahanlık Kavramı	28
3.5.1. Siber Sahanlık Kavramının Ortaya Çıkışı	28
3.5.2. Siber Sahanlık Kavramının Unsurları	29
3.5.2.1. Siber Alem	29
3.5.2.2. Siber Devlet	31
3.5.2.3. Siber Vatandaş	35

3.5.2.4. Siber İmparatorluk	36
3.5.2.5. Siber Girişim	36
3.5.3. Siber Sahanlığın Sınırları (Sorunu)	37
4. TARTIŞMA	40
5. SONUÇLAR	48
ÖZET	51
SUMMARY	53
KAYNAKLAR	55
ÖZGEÇMİŞ	57

ÖNSÖZ

“Siber Sahanlıkta Çocuk Koruma” başlıklı tezimizin konusu adından da anlaşılabilirliği üzere çocuklarımızın biz yetişkinlerin dahi anlamak ve tanımakta zorluk çektiği sanal alemde, fiziki alemde olduğu gibi titizlikle korunabilmesinin ancak kriminalistik bakış açısıyla mümkün olduğunun ve sorunun aslında bugüne kadar tanımlanmamış olan devletin ülke unsurunun dördüncü boyutu olan siber sahanlık kavramının yokluğundan kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Yeni bir bakış açısı ve kavramlaştırma ile ve yeni model önerileri ile bu tezin çocuk refahının sağlanması gibi güncel sorunlara ancak Adli Bilimler yoluyla ve çok boyutlu bir bakış açısı ile çözüm sağlanabileceğinin bir nişanesi olduğu düşüncesi ile insanlığa ve bilim dünyasına katkılar sağlamasını diliyorum.

2015 yılının bir sonbahar günü tez danışmanım Sn. Prof.Dr. İ. Hamit HANCI Hocamın ayak üzerinde sorduğu meşhur hızlı sorularından birkaçına cevap verebilmiş olmalıyım ki nazik davetleri üzere başladığım Kriminalistik Doktora Programını bu tez ile tamamlayabilmiş olmanın büyük gururunu yaşıyorum. Bu yolda Adli Bilimlerin engin ufuklarında birlikte yol alma şerefine nail olduğum Prof.Dr. İ. Hamit HANCI Hocama en içten minnet ve şükranlarımı sunuyorum.

Başta konu seçimim olmak üzere en başından beri beni büyük fedakarlıkla destekleyen Eşim Gamze ASLAN’a şükranlarımı sunuyorum. Bu süreçte birer küçük Adli Bilimci olarak yetişen oğullarımız Eren ve Kerem’i sevgi ile anıyorum.

Adli Bilimlerin multi disiplinler yapısını sabırla inşa eden tüm Hocalarıma göstermiş oldukları ilgi ve emek için en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Başta referans mektubumu sağlayan Prof.Dr. Hatice DEMİRBAŞ olmak üzere, Tez Jüri Üyelerim Prof.Dr. Gürol CANTÜRK ve Prof.Dr. Zeynep TEZEL’e ve yakın ilgilerini esirgemeyen Prof.Dr. Yurdagül ERDEM’e en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Doktora çalışmalarım sırasındaki yardımları için doktora sınıf arkadaşım Dt. Müge AĞIR’a şükranlarımı sunuyorum. Bu vesile ile öğrenci işlerimizde bizlere sabırla yardımcı olan Adli Bilimler Enstitüsü Görevlisi Kahraman KILIÇ’ı da saygı ile anıyorum.

Alp ASLAN

SİMGELER VE KISALTMALAR

ÇKK : Çocuk Koruma Kanunu

IoT : Nesnelerin interneti

KMÇ : Korunmaya Muhtaç Çocuk

RİP : Resmi İstatistik Programı

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

UNICEF : Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

WHO : Dünya Sağlık Örgütü

ŞEKİLLER

Şekil 1.1.	Ülkeler Bazında Disiplinlerarası Çalışmaların Payı	7
Şekil 3.1.	1924 Tarihli Cenevre Beyannamesi	17
Şekil 3.2.	Siber Alem Şeması	31
Şekil 3.3.	Temsili Dünya Siyasi Haritası	33
Şekil 3.4.	Temsili Dünya Münhasır Ekonomik Bölgeler Haritası	33
Şekil 3.5.	Temsili Dünya İnternet Kullanımı Haritası	34
Şekil 4.1.	TBMM Bilişim Teknolojileri Bağımlılığı Araştırma Komisyonu Tutanakları Kavram Kelime Bulutu	43
Şekil 4.2.	Çocuk Koruma Eksenleri	44

1. GİRİŞ

İnsan toplulukları sürdürülebilir geleceklerini garanti altına alabilmek için çocuklara ihtiyaç duyarlar. Toplumların geleceği olan çocukların doğmadan önceki süreç de dahil olmak üzere, doğumdan sonraki bakım ve koruma konusunda gösterilecek özen, o toplumun esenliğini yakından ilgilendirir. Zira çocuklar geleceğin yetişkin bireyleri olarak toplumun kurucu unsuru olma mirasını ebeveynlerinden devralacaklardır. Bu nedenle yarınların teminatı olan çocukların ruhsal ve bedensel gelişimleri için gerekli dikkat ve özeni gösteren ebeveyn, toplum ve devletler gelecekte yaşanabilecek olumlu ya da olumsuz gelişmelere daha hazırlıklı olabileceklerdir. Çocukların toplumsal yaşamda öncelikle himaye görmesi esası, kanımızca bir toplumun varlığını insanca devam ettirme amacının temelini oluşturur. Bu amaca yönelik olarak gelişmiş toplumların çocukların himayesine özen göstermesi, bu devletlerin yasalar ile belirlenen çocuk koruma sistemlerinin daha sistemli ve daha bilimsel temelde yapılandırılmış olması, bir toplumun varlığını insanca devam ettirme amacının doğal bir sonucudur.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) istatistiklerine göre 2013 yılı itibariyle 6-15 yaş çocuklarda bilgisayar kullanma oranı yaklaşık %60, internete erişim oranı ise yaklaşık %50 olarak açıklanmıştır. TÜİK tarafından 2004-2018 dönemi için 16-24 yaş grubu verisi 2018'de ilan edilmiş olup, 6-15 yaş grubu verisine 2018'de yer verilmemiştir. (TÜİK, 2019). 2004 yılından sonraki dönemde bilgi teknolojileri alanındaki sıçrama ve özellikle çocukların bundan en önemli ölçüde etkilendiği gözlemlendiğinde, neredeyse anne kucağındaki çocukların bile akıllı telefon kullandığı bir gerçek olup, değil 6-15 yaş istatistiklerinin açıklanmaması, risklere en açık 1-5 yaş grubu çocukların dahi en öncelikle araştırılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü çocukların ekran başında geçirdiği zaman hakkında yayımladığı ilk kılavuzda, 2-4 arası yaş çocukların günde ekran başında bir saatten fazla vakit geçirmemesini tavsiye ederken, bir yaşından küçüklerin herhangi bir ekrana maruz bırakılmaması tavsiye edilmektedir (TRT, 2019).

2013’de yürürlüğe konulan Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Stratejisi Belgesi’nde, “Çocuk Koruma Hizmetleri Koordinasyonunda Türkiye Modeli” ortaya konulmuştur. Bu belgede “Çocukluk döneminde sağlıklı gelişimi olumsuz etkileyen risklere maruz kalmak, gelişimde geri dönülemeyecek etkiler bırakmaktadır. Özellikle karşı karşıya kalınan riskler yüzünden kaçırılan olumlu gelişim fırsatları (ör. eğitimi tamamlama gibi) bir daha yakalanamayacağı için çocuğun hem bugününü hem de yarınlarını olumsuz etkiler. Kişinin gelişimsel yönünü değiştiren bu riskler önceden öngörülebilirse, alınacak tedbirler sayesinde engellenebilir.

Çocukların esenliklerini desteklemek, bir yandan onların gelişimini yaralayabilecek her türlü riskten uzak büyümelerini sağlamayı, diğer yandan da gelişimi destekleyecek her türlü hizmetin nitelik ve nicelik açısından güçlendirilmesini içermektedir. Dolayısıyla, bu ülkelerde özellikle çocuklara yönelik riskleri önceden fark edebilecek ve gerekli adımları atabilecek mekanizmalar kurulmuştur. Ortak amaç, başta ihmal ve istismar olmak üzere, karşı karşıya kalabilecekleri her türlü riske yönelik kapsamlı önleme mekanizmalarıyla çocukların gelişimine olumsuz etki yapabilecek durumları engellemektir.” İbarelerine yer verilmiştir. Belgede, “Erken Uyarı Alanı” tanımlanarak: “Yeni Çocuk Koruma Modelinin ilk adımı çocukların yaşamlarındaki risklerin gerçekleşmesine neden olan olumsuz koşulların taranmasını ve tarama sonucunun etkin olarak değerlendirilmesini içermektedir. Risk koşullarını tarama çalışmalarının, gebelik döneminden başlayarak 18 yaşına kadar devam etmesi hedeflenmektedir.” ibaresine yer verilmekte ve yine “Hedef 9.2: İlgili bakanlıkların bilgi işlem ve çocuk koruma mekanizmasından sorumlu birimlerinden oluşan bir çalışma ekibinin kurulması ve hali hazırda veri toplama ve değerlendirme sisteminin eksiklikleri ile alanda çalışanların kayıt altına alma ve paylaşma ihtiyacı duydukları bilgilerin tespiti; Adalet Bakanlığı Kanunlar Genel Müdürlüğüne, kişisel verilerin kaydı ve paylaşılması ile ilgili mevzuatın ihtiyaca uygun olup olmadığı konusunda bir rapor hazırlanması; ihtiyaç duyulan mevzuatın hazırlanarak, yürürlüğe sokulması için sürecin başlatılması; çocuk koruma sistemini ilgilendiren alanlarda istatistiklerin tüm sistemin işleyişini bir bütün olarak görmeyi sağlayacak biçimde derlenmesi ve analiz edilmesi için veri toplama ve değerlendirme kriterlerini belirleyecek, ilgili kurum

temsilcilerinden bir çalışma grubu oluşturulması; yapılan ihtiyaç analizi ve belirlenen kriterler doğrultusunda veri toplama ve analiz biçiminin revize edilmesi; çocuk koruma istatistiklerinin Resmi İstatistik Programında (RİP) kapsanması” faaliyet hedefi olarak belirlenmiştir.” hedefi belirlenmektedir. (Adalet Bakanlığı, 2019). Değerlendirmelerimize göre bu belgede, kişisel verilerin korunması haricinde, çocukların maruz kaldığı siber risk alanlarına dair herhangi bir atıf ve kurumsal koordinasyon tanımlanmadığı gözlenmiştir.

Bernard Van Leer Vakfı tarafından hazırlanan “Türkiye’de çocuk koruma ve önleme sistemleri” haritası ve kitabı incelendiğinde: “Çocuğa yönelik şiddetin önlenmesiyle doğrudan görevlendirilmiş sadece iki kurum bulunmaktadır. Diğer kurumlar da önlemeye yönelik hizmetler sunmaktadır ancak doğrudan bu konuda görevlendirilmemişlerdir. Çocuğa karşı şiddetin önlenmesine yönelik okullarda uygulanmakta olan bazı projeler bulunmaktadır. Ancak önlemeye yönelik kapsamlı, sistematik ve standart bir uygulama bulunmamaktadır. Çeşitli kurumlar tarafından ailelere yönelik eğitim ve destek hizmetleri sunulmaktadır. Ancak bu hizmetlere erişim kısıtlıdır. Türkiye’de yaklaşık 25 milyon çocuk olduğu düşünüldüğünde bu hizmetin oldukça sınırlı olduğu görülmektedir.” ibarelerine yer verilmektedir. (Bernard van Leer Vakfı, 2021) Bu çalışmanın sonucunda ortaya çıkarılan çocuk koruma haritası incelendiğinde, çalışma konumuzu oluşturan “Siber Sahanlıkta Çocukların Korunması” temasına ilişkin herhangi bir mecra tanımlanmadığı görülmektedir.

İlk defa 2013’de T.C. Başbakanlık E-Devlet çalışmalarında tarafımızca ortaya atılan ve daha sonra 30.Eylül.2017 tarihli “Devletin Ülke Unsurunun Dördüncü Boyutu: Siber Sahanlık” başlıklı internet makalesinde tarafımızca kullanılarak, çeşitli bilimsel mecralarda tarafımızca bilim dünyasına kazandırılmış olan “Siber Sahanlık” terimi ve “Siber Sahanlık” kavramı ile ilgili olarak, bu tez vasıtasıyla ortaya koyma fırsatı bulduğumuz özgün modelin, bugün toplum ve teknolojinin geldiği noktada Ülkemizin karşıya kaldığı karmaşık durumların daha kolay anlaşılmasına yardımcı olacağı kanaatindeyiz (Google Search, 2021).

Tarihsel gelişim sürecinde devletlerin ülke varlıkları, kara ve deniz sınırları içine sıkışmış iken, sanayi ve teknolojiye öne geçen ülkeler, bilgi ve iletişimdeki gelişme ve genişleme sonucu ortaya çıkan “siber sahanlık”larının da farkına vararak, bunu ülke unsurlarının bir parçası olarak görmeye başlamışlardır. Bu suretle fiilen devletlerin ülke unsurunun dördüncü boyutu haline gelen siber sahanlıklar, somut coğrafya ile tanımlanan kara, deniz ve hava sahanlıklarının çok uzağına el atabildikleri yeni mecralar olmuştur. Teknoloji yarışına geç başlayan devletler ise siber sahanlıklarına sahip çıkmakta çok geride kalmış, sosyal ve ekonomik alanda tahakküm altına girmişlerdir.

Siber sahanlıkta yaşanan gelişmelerin yarattığı etki-tepki psikolojisi, ülkemizde ve dünyada “siber sahanlık” kavramının bugüne kadar yeteri kadar anlaşılıp, ele alınamaması sorununu ortaya çıkartmıştır. Devleti unsurlarının siber alandaki faaliyetlerinin bütüncül olarak düzenlenememesi sonucu, özellikle topluma ve devlete yönelik zararlı ve devlete yönelik yıkıcı faaliyetleri önlemekte zorluklar, sağlıklı bir siber topluma ulaşma noktasında da çeşitli aksaklıklar yaşanmaktadır.

Bu yolda ileri giden ülkeler, siber sahanlıklarını korumak amacıyla “siber ordular” kurmuş, ve hatta ortaya çıkan sanal para birimleri, ülkelerin merkez bankalarının hükümlerlik göstergesi para basma yetkilerinin tahtını sarsmaya başlamıştır.

Tüm bu gelişmeler karşısında ülkemizin gelecek nesillerinin haklarını korumak ve bütüncül bir yaklaşım geliştirmek amacıyla, “Türk Siber Sahanlık Kanunu” veya “Türk Siber Kanunu” adı ile ülkemiz siber sahanlığının askeri, hukuki ve cezai esas ve sınırları ortaya koyacak genel bir hukuki düzenlemeye ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye’nin siber sahanlığına sahip çıkma, koruma ve geliştirme stratejisi bu kapsamda değerlendirilmelidir.

Bundan böyle devletin ülke unsurunun dördüncü boyutu olarak anılması gerektiği kanaatinde olduğumuz “siber sahanlık” yetki alanının belirlenmesi,

korunması ve geliştirilmesi amacıyla, tarafımızca aşağıda ana hatları verildiği şekli ile bütüncül bir kavram ve tutarlı bir model geliştirmeye çalışılmıştır (Aslan, 2021a). Yine aynı kapsamda 20-22 Ekim 2017 tarihleri arasında düzenlenen 14. Anadolu Adli Bilimler Kongresi'nde de "Devletin Ülke Unsurunun Dördüncü Boyutu: Siber Sahanlık" başlıklı Sözlü Bildiri tarafımızdan sunulmuştur (Aslan, 2021b).

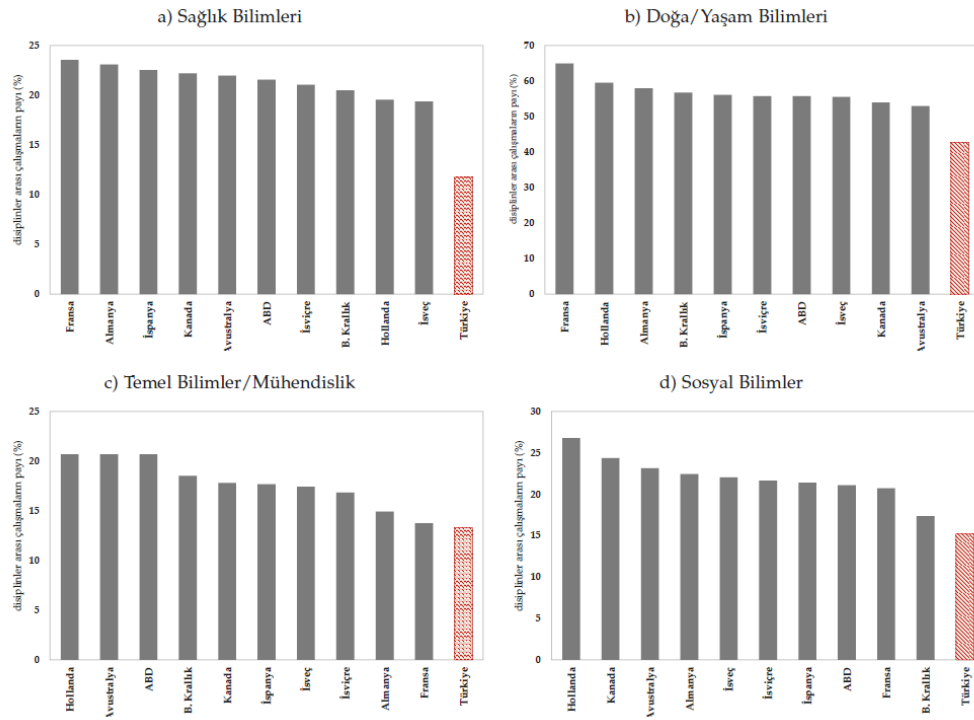
12-13 Nisan 2018 tarihleri arasında düzenlenen "5. Adli Psikoloji-1.Adli Felsefe-1.Adli Sosyoloji Kongresi"nde de tarafımızdan "Sosyal Medyada Çocukların Kişisel Verilerinin Korunması" başlıklı tebliğ sunulmuş olup bu tebliğde sunduğumuz tespitlere göre çocukların, çevrimiçi alandaki faaliyetlerinde, geriye dönüşü hiç veya çok zor izler bıraktığı görülmektedir. İleri yaşlarda çocukların unutulma hakkı dahil olmak üzere, internet ve sosyal medyada geçmiş etkinliklerinin sosyal ve psikolojik yaşamlarını hayat boyu etkileyebilecek travma yaratma riski taşıdığı gözlenmektedir. Bu konuda ülkemizdeki kişisel veri koruma mevzuatının Avrupa Birliği'nin son yıllarda terkettiği direktife dayanması da ayrı bir sorun yaratmaktadır. Siber alemde çocuk yaşta bırakılacak izlerin erişkin dönemde önlerine çıkıp hayatlarını kötü yönde etkilememesi için siber mevzuatımızın acilen ileri seviyedeki güncel Avrupa Birliği standartlarına ulaştırılması gerekmektedir (Aslan, 2021c).

Sanal alemdeki en büyük risk duygusal, fiziksel ve cinsel içeriklerdir. Çocuklar sosyal medya uygulamaları ve sohbet siteleri gibi çevrim içi platformlarda karşılaştıkları kişilerle hem sanal hem de yüz yüze buluşma neticesinde cinsel istismar, fiziksel şiddet, psikolojik sorunlar gibi durumlarla karşılaşabilmektedirler. Topçu'nun (2021) tespitlerine göre, çocukların uğradığı çevrim içi istismarın tespiti ve teşhisi için tanımlanmış özgün belirtiler bulunmamaktadır ve çevrim içi istismar, cinsel ya da fiziksel istismar gibi fizik muayene bulguları vermemektedir. Çevrim içi istismarın teşhisi daha zor, tedavisi çok daha güçtür. Bu duruma maruz kalan çocuklar genellikle travma sonrası stres bozukluğu veya duygu durum bozukluğu şikayetleri ile kliniklere başvurmaktadır. İnternet ortamında oluşan sanal cinsel istismarda, diğer suçlarda olduğu gibi kolluk kuvvetleri ve adli makamlarca gerekli işlemlerin re'sen yapılması gerekirken bu durumlar ihmal edilmektedir.

Siber güvenlik şirketi McAfee tarafından yaptırılan bir araştırmaya göre, çocukların siber riskler karşısında korunmasız olduğu, çocukların tatil dönemlerinde günde iki saatten fazla çevrimiçi oyun oynadığı, bu durumun yasadışı içeriklerle karşılaşması ya da kişisel bilgilerini paylaşma risklerini artırdığı; ailelerin neredeyse tamamının çocuklarının çevrimiçi oyunlar sırasında karşılaştıkları tehlikelerden endişe duyduğu, bununla birlikte risklerin farkında olunsa bile çevrimiçi oyunlar için verilen sürelerin hiç de azımsanmayacak oranda olduğu ortaya çıkmıştır (*Siber Bülten*, 2021).

Aynı şekilde çocukların sanal ortama erişmek için kullandığı tablet, akıllı telefon, akıllı saat, akıllı oyuncak vb. cihazların “şeylerin interneti - IoT” aracı olarak tehdiye açık olduğu, çocukların yoğun ve bilinçsiz kullandığı bu cihazların siber tehditlere karşı daha korumasız olduğu aşikardır. Bu şekilde çocukların “sanal ekonomik istismar”ından da söz edilebilir. Çocuklar, uzun süre internette kalmakla, örneğin video izlemekle, ev ekonomilerinden siber ekonomiye büyük gelirin transferine de alet edilmektedirler. Kullandıkları cihazlara virüs bulaşması halinde işlem kapasiteleri “botnet” ağları tarafından dijital para madenciliğinde kullanılabilir. Siber ekonomi, tabiri caizse bir koyundan yaklaşık 15 post çıkarabilmekte, yani basit bir internet oyunu oynamak ya da internet videosu izlemek, gözlemlerimize göre en az 15 farklı gelir üretmektedir. İnternet düzenleyici otoriteleri tarafından getirilen engeller ile gittikçe gelir getirmesi zorlaşan cinsel içerikli internet yayıncılarının, kolay hedef olarak çocuklara yönelik mecralar geliştirdiği tespit edilmiştir (Martinez, 2021). Devlet kurumlarının ve Ailelerin siber sahanlıkta oynayan çocuklarını koruyamaması da bunu çok kolay hale getirmektedir. Örneğin her gün internette karşımıza çıkan robot olmadığınızı ispatlamaya yarayan karmaşık kelime gruplarının, dijital kütüphaneler için taranmış ve fakat çözilememiş kelimeler olduğu, günde yaklaşık 40 milyon kelimenin büyük veri ve istatistik analizler ile bu şekilde çözüldüğü bilinmektedir. Aynı şekilde çocuklarımızın sanal oyunlar oynarken verdiği reaksiyonlar ve yaptığı tercihler de arka planda çok katmanlı bir siber ekonomiye ve onlarca iş planına hizmet etmektedir. Çocuklarımız sanal ortamda birer “sanal çocuk işçi” gibi kullanılabilir. Çocuklarımız, onları koruyamadığımız, hükümlerimizi ilan edemediğimiz başka devletlerce istila edilmiş siber sahanlıklarda birer “Mekanik Türk” durumuna düşürülmemelidir.

Yukarıda arz ve izah edilen tespitler doğrultusunda bu doktora tezinin amacı kısaca devletin ülke unsurunun dördüncü boyutu olan siber sahanlık alanında, çocukların maruz kaldığı tehditlerin, Adli Bilimler yönünden multidisipliner bir bakış açısı ile teknolojik, hukuki ve sosyal hizmet yönleri ile ortaya konulması, Milli Çocuk Koruma Sistemimizin geliştirilmesi için, “siber sahanlıkta çocukların korunması” model önerisi getirilmesidir. Ükelere göre alan bazında disiplinlerarası çalışmaların payı şu şekildedir: (TÜBA, 2021)

Şekil 1.1. Ükelere göre alan bazında disiplinlerarası çalışmaların payı

2. GEREÇ ve YÖNTEM

Devletin ülke unsurunun dördüncü boyutu olarak siber sahanlık” kavramı ilk defa literatürde tarafımızdan kullanılmış olup, literatürde bu bakış açısıyla çocukların siber güvenliğini ele alan bir çalışma bulunmamaktadır. Toplumsal ilerleme neticesinde, eskiden yaşamımızda olmayan teknolojik kavram ve ürünlere nasıl yeni isimler bulundu ise, Adli Bilimler alanının sağladığı multidisipliner bakış açısıyla toplumun karşı karşıya kaldığı yeni tehditlere de yeni ve özgün tanımlar getirilmelidir ki kalıcı çözüm üretilebilsin. Adli Bilimler alanında esas olan “forensics / antforensics” anlayışı ile siber alanda çocukların maruz bırakıldığı gri alandaki tanımsız “antforensic” eylemler, ilk defa bu çalışma ile “çocuğun sanal istismarı”, “sanal çocuk işçiliği” gibi “forensic” kavramlar ile tanımlanıp siyah ya da beyaz olarak tartışmaya açılmakta ve tanımlanmaya çalışılmaktadır. Bu anlamda daha çok adli boyuta odaklı Çocuk Koruma Mevzuatımızın yeni teknolojik sorunları çözümlemeye yetişemediği siber alanda, kurumlar arası dağınık yapı nedeniyle, çocuk koruma alanındaki risklerin tanımlanmasından, alan hakimiyetine, suçun önlenmesinden takibine kadar olan süreçlerde yaşanan temel aksaklıklar ortaya koyularak, bu çalışma ile çocukların maruz kaldığı yeni tip siber tehditlere, ilk defa bütüncü bir yaklaşım olan siber sahanlık kavramı çerçevesinde tanım ve çözüm önerisi getirilmekte olup, uygulama ve doktrinin önündeki en önemli kavramsal engel ortadan kaldırılmaktadır. Karışık ve çetrefilli ilişki ağı içerisinde toplumsal hayatı sürdüren insanı anlamak için kapsayıcı bir bakış açısına sahip olmak gereklidir. Tez konusunun yeni kavramlar önermesi ve model geliştirmesi nedeniyle, bu çalışmada ontolojik ve epistemolojik bir yaklaşımla nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Bu nedenle tez yazımı sürecinde bilişim teknolojileri ve sosyal hizmet alanlarının, tez konusunu ilgilendiren ya da ilgilendirmesi muhtemel, tanımlı ya da henüz tanımlanmamış ortak kesişim alanları tespit edilmeye çalışılmıştır. Kavram ve model geliştirme amacıyla, siber alanın uç noktalarındaki tartışma ve uygulamalar sistematik olarak ele alınmış ve bunların ülkemizin çocuk koruma alanındaki yansımaları ve çözüm önerileri araştırılarak, literatür taranmıştır. Bu şekilde elde edilecek bilgi ve veriler ışığında tez kapsamında yeni kavramlar ve çözüm modeli önerilmektedir.

3. BULGULAR

Siber Sahanlıkta Çocuk Koruma olan tez konumuzda, çocuklarımızın internet, bilgisayar, tablet, telefon vb. araçlarla ulaştıkları sanal alemde, yaşam sürecinde fiziki korunmalarının yanı sıra siber alemde de korunabilmelerinin ancak kriminalistik bakış açısıyla mümkün olabileceğinin ve bu sorunun bugün itibari ile ortaya konmasında kısaca çocuk ve koruma kelimelerini irdeleyerek başlamak doğru olacaktır.

3.1. Çocuk Kavramı

İnsan toplulukları sürdürülebilir geleceklerini garanti altına alabilmek için çocuklara ihtiyaç duyarlar. Toplulukların geleceği olan çocukların doğmadan önceki süreç de dahil olmak üzere, doğumdan sonraki bakım ve koruma konusunda gösterilecek özen, o toplumun esenliğini yakından ilgilendirir. Zira çocuklar geleceğin yetişkin bireyleri olarak toplumun kurucu unsuru olma mirasını ebeveynlerinden devralacaklardır. Bu nedenle yarınlara teminatı olan çocukların ruhsal ve bedensel gelişimleri için gerekli dikkat ve özeni gösteren ebeveyn, toplum ve devletler gelecekte yaşanabilecek olumlu ya da olumsuz gelişmelere daha hazırlıklı olabileceklerdir. Çocukların toplumsal yaşamda öncelikle himaye görmesi esas, kanımızca bir toplumun varlığını insanca devam ettirme amacının temelini oluşturur. Bu amaca yönelik olarak gelişmiş toplumların çocukların himayesine özen göstermesi, bu devletlerin yasalar ile belirlenen çocuk koruma sistemlerinin daha sistemli ve daha bilimsel temelde yapılandırılmış olması, bir toplumun varlığını insanca devam ettirme amacının doğal bir sonucudur.

Tarihsel süreç içerisinde insan toplulukları çocukların bakımı ve korunması için farklı tutumlar geliştirmiştir. Bazı toplumlar çocuklara şaşılacak derecede önem vermiştir. Bunun nedeni bazen dinsel temelli olmuş bazen de Eski Yunan'daki Isparta'da olduğu gibi devlete gelecekte asker olma ve devletin gücünü devam ettirme

kaynağı görülmelerinden kaynaklanmıştır. Avrupa'daki Rönesans ve Reform hareketlerinin etkileriyle çocuklara bakış açısı değişmeye başlamış, 19. Yüzyıldan itibaren eğitim ve öğretimlerine verilen önem ile çocuklar günlük yaşamda yetişkin muamelesi görmekten kurtulmaya başlamışlardır.

Çocuk, Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü'ndeki anlamıyla “küçük yaştaki erkek veya kız”, “Bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız” olarak tanımlanmıştır.

Çocukluğu araştıran bütün uzmanlar, çocuk kavramına kendi bakış açıları ile yaklaşım göstermişlerdir. Farklı disiplinlerin farklı bakış açıları nedeniyle birbirinden farklı birçok çocuk tanımı ortaya çıkmıştır.

Aynı zamanda farklı bilim dallarının farklı çocuk tanımları getirmesinin ötesinde çocuk kavramı toplumsal yapı, kültür, inanç ve ekonomik sistemlere bağlı olarak da farklılıklar gösterebilmektedir (İnan, 1968). Örneğin kırsal toplumların çocuğa bakış açısıyla kent toplumlarının yaklaşımı aynı değildir.

Çocuk kavramına bakış farklılıklarından hareketle, ortak çocuk hukukunun ve çocuk politikalarının oluşturulması için Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamlı bir çocuk tanımı benimsemiştir. Sözleşme ile daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar olan her insan çocuk olarak tanımlanmaktadır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocukluk dönemine kesin tanım getirmek yerine, sözleşmeye taraf ülkelerin yapısal ve kültürel yorumlarına bazı esneklikler bırakmıştır (Güven, 2011).

Çocukların fiziksel ve zihinsel olarak gelişimlerinin farklı olması nedeniyle tek bir uzmanlık dalı vasıtasıyla çocuk tanımı yapılması, çocukluk dönemi için genel bir çocuk tanımı yapılmasını imkansız hale getirmektedir. (İnan, 1968)

Çocuk kavramındaki farklılıklar nedeniyle çeşitli uzmanlık dallarının görüşleri kapsamında her ülke, coğrafi, kültürel, dinsel vb. yönelimleri dikkate alarak çocuk olarak nitelendirilen bireyler için hukuki düzlemde ortak bir tanım yapmak zorunda kalmıştır. Çünkü çocukluk, günümüzde biyolojik bir sınıflandırma biçimi olmaktan daha çok toplumsal bir değerler bütünü olarak ortaya çıkmaktadır (Postman, 1995)

Türk Hukuk Sistemi çocuk kavramını en geniş şekilde hükme bağlamıştır. Türk Medeni Kanunu'nun 28. Maddesi, kişiliğin sağ olarak tamamıyla doğumla başlayıp ölümle sona ereceğini belirtmiştir. Kanunun 582. maddesinde bir ceninin sağ doğmak koşuluyla çocuk olarak mirasçı olabileceği öngörülmüştür. Türk Ceza Kanunu'nun 99. ve 100. maddelerinde ceninin ana rahminde iken korunması hükme bağlanarak, çocuk korumanın daha ana rahminde başladığı esası getirilmiştir (İnan, 1968).

Hukuk mevzuatımızda en geniş hali ile çocuk kavramına genelinde bakıldığında, çeşitli hüküm ve sonuçlar itibariyle, genel olarak çocuklar 0 – 18 yaş arası birey olarak tanımlanmaktadır.

3.2. Çocuk Kavramının Tarihsel Gelişimi

Tarih öncesinden günümüze çocukların doğumundan ergenliklerine kadar olan süreçte bakımı, korunması, eğitimleri insan olmanın bir gereği ve toplumun devamı için bir zorunluluk olagelmıştır. Çünkü insanoğlu doğduğu anda en aciz durumda olan canlılardan birisidir. Doğumdan itibaren insan yavrusunun bakımı ve yetiştirilmesi tüm insan toplulukları için başlı başına sosyo kültürel bir başlık ifade etmiştir. Eski dönemlerde çocuğa verilen değer ve toplumsal gelenekler o toplumların çocuk kavramına ve çocuk korumadaki bakış açılarına yön vermiştir. Ancak modern zamanlara kadar dünya genelinde sistematik bir çocuk koruma mekanizmasından bahsetmek zordur.

Çocuk haklarının tarihsel gelişim sürecine bakıldığında, toplumlar genel olarak çocuk kavramına verilen önemin süreç içerisinde arttığı söylenilebilir. Çocuklara verilen değer ve çocuklara karşı olan sorumluluklar aile, toplum, devlet ve uluslararası toplum denkleminde gerçekleşmiştir.

Çocukların korunması hakkında ilk belgelere antik Sümer ve Çin'de rastlanılmaktadır. Sümerlerde çocuklar kutsal sayılır, çocuğa yapılan kötü davranışın cezalandırıldığını ileri süren çalışmalar bulunmaktadır.

Eski Yunan ve Roma'da yazılı kaynakların daha çok olması nedeniyle çocuğa dair kurallar daha kolay incelenabilmektedir. Antik çağda çocuklar babalarının kesin yetkisi altında bir yaşam sürmekte idiler. Bu koşullara rağmen, çocukların özellikle varlıklı aile çocuklarının, eğitimlerine önem verildiği, bu ailelerin çocuklarına güzel sanat ve spor eğitimleri aldıkları görülmüştür.

Romalıların nispeten daha ileri ve 17. Yüzyıla kadar Batı dünyasında görülmeyen bir hayli ilerici bir çocuk bakışı ortaya koydukları söylenebilmektedir. Romalılar çocuk ve ayıp düşüncesi kavramları arasında bir bağlantı kurmuşlardı ve bu yaklaşım Romalıların çocuk kavramının gelişimine sağladıkları en önemli gelişme olarak görülmektedir.

Dinsel süreç içerisinde çocuk kavramına incelendiğinde ise, semavi dinlerin çocuk kavramını, aile kavramı üzerinden ele aldıkları görülmektedir.

Musevilik de diğer tek tanrılı dinlerde olduğu gibi ataerkil aile yapısı mevcuttur. Ailenin babası Tevrat ezberleyerek, ibadetini yerine getirir ve evin ihtiyaçlarını karşılamakla sorumlu iken, annesi ise, ev işleri ve çocuk bakımı, yetiştirilmesi ile sorumludur. Çocuğun eğitiminde dinin etkisi yadsınamayan büyük bir öneme sahipken, anne de aynı zamanda büyük bir rol üstlenmektedir.

Hristiyanlık dini ile beraber, güçsüz olana yardım duygusu toplumda yayılmaya başlamıştır. Rahip ve rahibeler çocukları eğitme görevini üstlenmişler, özellikle kimsesiz ve muhtaç çocuklar korumaya alınmıştı. Hristiyanlık dininde doğumla gelen, doğuştan çocukta var olduğu kabul edilen günahkarlık ve kötülük anlayışı çocuklara eğitim verirken dayak kullanılmasını ne yazık ki araç haline getirmekteydi.

Semavi dinlerin sonuncusu İslam dininde çocuk kavramına bakıldığında, isimleri anılan diğer dinlere kıyasla çocuğa daha duyarlı ve sevgi dolu bir anlayışla davranılmıştır. Hristiyanlık dininde çocuk, doğduğu andan itibaren günahkar olarak kabul edilirken, İslam dininde tam ters bir anlayışla çocuk doğduğu anda günahsız ve tamamen tertemiz kabul edilir. Ayet ve Hadislerde çocuğun sevilmesi, korunması gerektiği ve ahlaklı yetiştirilmesinin öneminden bahsedilmektedir. Kehf Suresi'nde çocuklar ' dünya hayatının süsü' olarak nitelendirilmektedir. Yine bir diğer Sure olan Nisa Suresi ikinci ayette yetim malına el koyulması yasaklanmış ve büyük günah olduğu bildirilmiştir. Hz. Muhammed'in bir hadisinde, çocuğa bırakılacak en büyük mirasın güzel ahlak olduğu bildirilmiştir. Özellikle İslam dininin gelişi ile birlikte, kız çocuklarının diri diri gömülmesi, eziyet edilmesi adetleri sona ermiş, bu durum kız çocukları için önemli bir gelişme olmuştur. İslam dininin getirdiği insanı sevmeye, koruma, hoş görülme davranma davranışları, başta çocuklar olmak üzere korunmaya yönelik vakıfların, kurumların kurulmasının temellerinin atılmasına öncülük etmiştir.

Ortaçağ dönemine bakıldığında ise çocuklar, büyüklerin birer minyatürüymüşçesine, kısaca minyatür bir yetişkin olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir kısmı, kendinin, hayatın, dinin ne olduğunu dahi anlamadan manastırlara gönderilmiş, bir kısmı şövalyelik eğitimi için kalelere gönderilmiş, ya da bir kısmı ise tarlalarda ekonomik kazanç için çalıştırılmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukların bu dönemde ayrıca yetişkinler gibi giyinip, büyükler gibi hareket etmeye çalışarak, çocukluk ruh ve gelişimine aykırı davranışlar sergiledikleri de söylenebilir.

Ortaçağ Avrupa'sı çocuk ihmal ve istismarı açısından en kötü dönemdir. Bu dönemde çocuk koruma alanına dair herhangi bir yasal düzenleme olmadığı gibi

çocukluğun insan yaşamında ayrı bir dönem olarak görülüyordu. Yedi yaşına kadar olan bebeklik döneminin sonunda sonra çocuklar yetişkinlerin dünyalarına giriyorlar ve onlardan birer yetişkin gibi davranmaları bekleniyordu. Çocukların yetişkin kabul edilme durumları, onlar ile aynı kıyafetleri giymek aynı oyunları oynamak gibi günlük yaşamın her alanında sergileniyordu (Karataş ve ark, 2008).

Çocukluk tarihçisi Philippe Aries, 17. Yüzyıla kadar batıda ayrı bir çocuk kavramı olmadığını yazmaktadır. Ortaçağ'da çocukların temel ihtiyaçları haricinde bugünküne benzer bir şefkat görmüyorlardı. Antik Yunan ve Roma'daki gibi çocukların eğitilmesi fikri de tamamen terkedilmişti. Aries'e göre Ortaçağ'da "çocukluk duygusu" eksikti (Onur, 2005).

Öte yandan Ortaçağ'da çocuk ölümlerinin yüksek oranda olması çocuklara bağlılığının azalmasında önemli bir etken olarak da sayılmaktadır.

Rönesans döneminde kısmen de olsa çocukların bakımı ve korunması konusunda toplumun sorumlu olduğu düşüncesi gelişmeye başlamıştı. Aynı şekilde 16. Yüzyıl'dan itibaren Reform hareketleriyle çocuklarla ilgili tutum değiştirmeye başlanmıştı.

Locke 1693'teki Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler (Some Thoughts Concerning Education) adlı eserinde çocukluk kavramının gelişimi üzerine son derece büyük bir etki yapmıştır. Locke'nin kuramına göre çocuğun zihni başlangıçta boş bir levha (tabula rasa) gibidir. Bu yüzden boş levhanın doldurulması için öğretmenler, ana-babalar ve daha önemlisi devlete büyük bir sorumluluk düşmektedir (Postman, 1995).

18. ve 19. Yüzyıl Avrupa'sında çocukların durumu, sanayi devrimi ve buna bağlı sosyal değişimlerin etkisindeki ağır çalışma koşullarından son derece olumsuz etkilenmiştir. Tarımdan sanayiye kayan işgücü, ailelerin sosyal hayatını ve çocuklara bakış açılarını da etkilemiştir. Ailelerin sosyo – ekonomik güçlerine göre çocuklara verilen önem de büyük farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde orta sınıf ailelerdeki

gelir ve eğitim düzeyinin artmasına bağlı olarak, önceki dönemlerde yaşanan baba-çocuk odaklı ilişki, anne-çocuk, ebeveyn-çocuk ilişkisine evrildi.

19. Yüzyıl'dan itibaren çocuklar için yaş ve ihtiyaç odaklı olarak kurumsallaşmaya gidildiği izlenmektedir. Bu dönemde ilk kez çocuklar için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Çocukların ilköğretime katılımı zorunlu hale getirilmiş, çocuk işçilerin çalışma ortamları ve koşullarında iyileştirmeler yapılmış ve aile içi şiddetten korunmaları için yasalarda düzenlemeler yapılmıştır (Karatay, 2007).

Bu dönemde ayrıca yüzyılın sonlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde çocuk mahkemeleri kurulmuştur. Bu dönemde devletin çocuk koruma anlayışı, kimsesiz, terkedilen çocuklar temelinden aile içerisine doğru kaymış ve bu hareket çocuk koruma yaklaşımlarının oluşmasında öncülük etmiştir. Devlet için çocuk, bir birey olarak kabul edilmiş ve artık sahipsiz çocukların korunmasının yanında, ailelerin birer üyesi olan çocukların da aile içerisinde korunması fikri benimsenmiştir. Bu noktadan hareketle benimsenen bu fikir modern anlamda 'çocuk hakları' kavramının temellerini atmıştır. İlk defa 1894 tarihinde Julesde Jeune Uluslararası sahada çocukların korunması için bir kuruluşa oluşturulması gerektiğini söylemiştir. Uluslararası alanda çocukların korunmasına yönelik ilk kuruluş girişimi ise İsviçre'de 1912 yılında yapılmıştır. Bu girişimle, ülkelerin kendi iç hukuk kurallarındaki çocuk koruma anlayışlarının araştırılması ve sonrasında uluslararası alanda genel bir düzenlemenin benimsenmesi düşünülmekteydi. I. Dünya Savaşı sonuna kadar çocuk koruma alanında uluslararası bir hareket gerçekleştirilememiş, çocuk koruma yine aile içerisinde kalmış, kısaca aileye bırakılmıştı. Bu gelişmenin sağlanmasının önemi, gelişen toplumda çocuğun yetişmesi ve korunmasının ancak aile veya babanın otoritesine karşı daha güçlü olacak sosyal hizmet yapısının ilerlemesiyle kısaca devletin bu konuya el atması ile mümkün olacağı ifade edilmiştir (Karatay, 2007).

18. Yüzyıl'da yerini iyice sağlamlaştıran, çocukların yetişkinlerden farklı bir topluluk olduğu anlayışı, 20. Yüzyıl'da yeni bir boyut kazanarak, çocukların toplumun geleceği olduğu anlayışı benimsenmiştir. 20. Yüzyıl, düşünürlerin, akademisyenlerin

ve kanun koyucuların çocukluk kavramına eğilmeleri ve çocuk hakları konusunda yeni fikirlerin ortaya çıkması nedeniyle “Çocuk Yüzyılı” olarak anılmıştır. 20. Yüzyılın başlıca gelişmeleri şunlardır:

-1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi

-1959 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi

-1989 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

I. Dünya Savaşı'nın sonuçları başta çocuklar olmak üzere tüm insanlığı yakından etkilemişti. Büyük savaşın getirdiği yıkım ve yokluk, toplumların geleceği olan çocukların açlık ve salgın hastalıklardan kurtarılması aciliyeti ortaya çıkmıştı. Bu anlayışın öncülüğünü öncüsü Eglantyne Jebb'in, Çocukları Kurtarın (Save The Children) girişimi uluslararası alanda ilgi uyandırmıştı. Jebb tarafından çocuk haklarının korunmasına dair birkaç maddelik bir metin hazırlanmış ve bu metin esas alınarak 26.Eylül.1924 tarihinde Milletler Cemiyeti Genel Kurulu tarafından, Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi kabul edilmiştir. 1924 tarihli beyanname çocuk hakları konusunda çığır açan bir öneme sahip olup, daha sonra kabul edilecek olan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin de temelini oluşturması bakımından önemli bir altyapı hazırlamıştır.

Şekil 3.1. 1924 Tarihli Cenevre Beyannamesi

“Umum Milletlerin erkek ve kadınları insanlığın haiz olduğu en mutena şeyi Çocuğa vermeye mecbur bulunduğunu, ırki, milli ve dini her türlü telkinler haricinde bir vazife olmak üzere kabul ettikleri Cenevre Beyannamesi ismi verilen bu Çocuk Hakları Beyannamesi ile tasdik ederler;

1. Çocuk bedensel ve ruhsal bakımdan doğal biçimde gelişmesine olanak sağlayacak koşullar içinde bulundurulmalıdır.

2. Acıkan çocuk beslenmeli, hasta çocuk tedavi edilmeli, fikren geri kalmış çocuk eğitilmeli, yoldan çıkmış çocuk yola getirilmeli, terk edilen çocuklar korunmalıdır.
3. Herhangi bir felaket anında öncelikle çocuğa yardım yapılmalıdır. Çocuk hayatını kazanabilecek hale getirilmelidir ve her türlü istismara karşı korunmalıdır.
4. Çocuk yeteneklerini kardeşlerinin hizmetine adayacak bir ruh ve düşünce içinde yetiştirilmelidir.”

Bu beyannameye Türkiye Cumhuriyeti 1928 yılında taraf olmuştur.

II. Dünya Savaşı çocuk hakları alanında I. Dünya Savaşı’nın yıkımını azaltıcı tüm olumlu gelişmeleri bir anda yok etmiştir. II. Dünya Savaşı’nda yaşanan büyük acılar, insan hakları tanım ve kavramları da değişime uğratmıştır.

1948 yılındaki Birleşmiş Milletler Genel Kurulu “İnsan Hakları Sözleşmesi”ni kabul etmiştir. İnsan Hakları Sözleşmesi’nin yirmi beşinci maddesinde yer alan ifade de çocuklarla ilgili önemli birçok hususa dikkat çekilmiştir. Bütün çocukların aynı sosyal güvenceden yararlanması çocuğun korunması gerekliliği, ihtimam gerektiren özel bir canlı olduğundan hareketle özel bir statü kazanması gerektiği ifade edilmiştir. Bu sözleşme ve içeriğinde yer alan maddeler, Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin de temelini oluşturmuştur.

Çocuk Hakları konusunda uluslararası alanda, ülkeler ve ülke hukukları açısından ortak bir noktaya ulaşılamaması ve yapılan her şeyin kağıt üzerinde kalması, bu konunun ele alınması zorunluluğunu doğurmuştur ve çocuk haklarının hukuki bir boyuta taşınması gerekli olmuştur. Tüm dünyada, uluslararası alanda çocuk ihmal ve istismarının engellenememesi, çocuk hakları konusunda genel geçer bağlayıcı hükümleri bulunan ve hukuki boyuta dayandırılan bir sözleşmenin yapılmasını elzem hale getirmiştir. 1979 Dünya Çocuk Yılı’nın ardından, 20.Kasım.1989’da “Çocuk

Haklarına Dair Sözleşme” kabul edilmiştir. Türkiye 14.Eylül.1990 tarihinde bu sözleşmeye taraf olmuştur.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, hayatta kalma hakkı, gelişme hakkı, korunma hakkı ve katılım hakkı olmak üzere dört başlık altında 54 maddeden oluşmuştur.

Hayatta kalma hakkı ile çocuğun yaşam hakkı ve var olması için gereken temel ihtiyaçları vurgulanmaktadır. Bu hakkın kapsadıkları arasında, beslenme, belirli bir yaşam standardı, barınma ve sağlık hizmetlerine ulaşım sayılmaktadır.

Gelişme hakkı ile çocukların gelişimleri esnasında potansiyellerine ulaşabilmeleri için nelere ihtiyaç duydukları vurgulanmaktadır. Başta eğitim olmak üzere, bilgiye erişimde kolaylık, gelişimlerini destekleyici çeşitli kültürel faaliyetler ve din, düşünce, vicdan özgürlüğü bunlar arasında yer almaktadır.

Korunma hakkı ile de çocuğun, korunmasız olduğu, çocukluk döneminde, sömürüden, ihmalden, cinsel taciz ve cinsel istismar başta olmak üzere her türlü istismardan korunmaları gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Çocukların korunma hakkı kapsamında çalışan çocukların, mülteci çocukların, her türlü istismar, sömürü ve şiddete maruz kalan çocukların korunması, güvenceleri ve rehabilite edilmeleri gibi önem arzeden ve hassasiyetle çalışılması gereken noktalar ele alınmaktadır.

Sözleşmede yer alan dördüncü hak olarak da Katılım hakkı, çocukların içerisinde yer aldıkları toplumlarda ve üyesi oldukları her topluluk da aktif bir rol almaları gerekliliğini ve katılım haklarını kullanarak aktif roller üstlenmeleri gerektiğini ifade eder.

Çocuk Hakları Sözleşmesi ile uluslararası çapta ortak standartlar belirlenmiş ve aynı zamanda farklı toplumsal, kültürel ve ekonomik koşullara sahip olan her bir

ülkenin de bu benimsenen ortak maddeleri kendi iç hukuklarıyla uygun hale getirmeleri de gözlemlenmiştir. Bu sözleşmenin en temel ilkesi sonuç olarak çocukların üstün yararı ilkesinin kabul edilmesi olarak ifade edilmektedir. Aynı zamanda sözleşme ile çocukların üstün yararı gözetilirken ve genel geçerli standartlar belirlenirken, çocuklarla ilgili olarak alınacak her türlü koruma, tedbir ve kararda çocuğun kendi ile ilgili fikrinin de alınması gerekliliği üzerinde önemle durulmuştur

Sonuç olarak bu sözleşmenin uluslararası çocuk koruma konusunda ve kurulan sistemin işleyişinde ortak noktada buluşulan, yasal bir temel olduğu ifade edilebilir.

3.3. Korunmaya Muhtaç Çocuk Kavramı

Adli Bilimler'deki temel sorulardan birisi de “kimin yararına ?” (*sui bono* ?) sorusudur. Çocuğun kim olduğu ve çocuk koruma sistemlerinin kimin yararına olduğu sorularının cevabı, çocuk koruma kavramının temelini teşkil eder. Bu durumda korunması gereken çocuklar kimlerdir olduğu ve bunlar nasıl belirleneceği sorunu ortaya çıkmaktadır.

Kentleşme ve göç yakın döneme kadar toplumsal değişim sürecinde en önemli faktörler olarak görülmekte iken günümüzde bunlara sosyal medya ve internet eklenmiştir. Toplumsal dayanışma ve yardımlaşma gün geçtikçe önemini kaybetmekte ve toplumun temeli olan aile dahi tehdit altına girmiş bulunmaktadır. Bireyi hedef olan dayatmacı tüketim mecraları toplumsal değişimi diledikleri mecralara yönlendirebilmekte ve neticede toplumun geleceği de birbirinden kopuk bireyler güruhu olma tehlikesi ile baş başa kalmaktadır. Toplumsal yapıdaki bu değişimler en başta aile ve çocuk üzerinde etki etmekle ve bu aşamada en korunmasız grubu da çocuklar oluşturmaktadır.

Diğer yandan çekirdek ailenin parçalanma tehlikesi altında olması, ekonomik koşulların dayatması, ebeveynlik tecrübesinin aktarılamayışı, çocuğun davranış ve

değerler gelişiminin ihmali gibi önemli unsurlar da geniş kitleler halindeki çocukların korunmaya muhtaç hale gelmesine neden olabilmektedir.

Toplumsal değişim içinde kadınlar, yaşlılar, engelliler, gaziler, şehit yakınları gibi birçok korunmaya ve himayeye muhtaç grubun olması çocuk gruplarının önceliğinde bir nevi rekabet durumuna yol açabilmektedir.

Mevzuat ve uygulamada pratik farklılıklar bulunsa netice itibariyle bütün çocuklar korunması gereken bireylerdir. Ancak şu da kabul edilmelidir ki bazı çocukların özel himaye ve korunmaya daha çok ihtiyacı vardır.

Alanyazımda genel olarak ilgili mevzuatın tanım ve kapsamında sağladığı koruma, dar anlamıyla korunmaya muhtaç çocuk olarak kabul etmektedir. Oysaki günümüz koşullarında mevzuatın sağladığı dar anlamdaki çocuk koruma anlayışı daha çok sonuç odaklı olmakla, korunmaya muhtaç çocukluğa varan toplumsal dinamikler ile çok ilgili ve sebep odaklı değildir. Bu anlamda günümüzde çocuk koruma kavramının geniş anlamda ele alınması sonuca daha etkili olabilecektir. Akyüz (2010) geniş anlamda korunmaya muhtaç çocuk kavramını şöyle ifade etmektedir: “Korunmaya muhtaç çocuk kavramı çok geniştir. Çünkü, ana babalı ya da kimsesiz, varlıklı veya varlıksız, suç işlemiş ya da işlememiş, herhangi bir engeli olması veya olmaması gibi bireysel özellikleri dikkate alınmaksızın her çocuk korunmaya muhtaçtır.” Yine Koşar (1992)’da sağlıklı bir şekilde gelişimini tamamlaması için gerekli şartların kendisine sağlanamadığı her çocuğu korunmaya muhtaç çocuk olarak tanımlamaktadır.

3.4. Mevzuatımızda Korunmaya Muhtaç Çocuk Kavramı

Çocuk Koruma Mevzuatımızın gelişimine tarihsel süreç içerisinde genel olarak bakıldığında, olağanüstü dönemlerin hukuk kurallarına damgasını vurduğu görülmektedir.

23 Nisan 1920’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılmasından sonra çocukların himayesi hususu da ihmal edilmemiş ve bugünkü adı ile Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 1921 yılında Himaye-i Etfal Cemiyeti adıyla kurulmuştur. Cemiyet dönemin savaş ve yokluk koşullarında kimsesiz kalan çocukları korumayı sarmayı amaç edinmiştir.

1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile 12 yaşındaki küçüklerin çalıştırılması yasaklanmış, 12-16 yaş arasındaki çocukları 8 saatten fazla çalıştırmak yasaklanmıştı.

Ülkemiz henüz I. Dünya Savaşı’nın yaralarını saramamışken, 1939 yılında çıkan II. Dünya savaşı ile yüz yüze kaldı. Belirsiz siyasi ve ekonomik riskler nedeniyle 1940 yılında çıkarılan Milli Korunma Kanunu hükümleri kapsamında çocuklara dair getirilen bazı çalışma ayrıcalıkları o dönem için rafa kaldırılmıştır.

1982 yılında yapılan referandum sonucu Türkiye Cumhuriyeti Anayasa’sı yenilenerek, kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir. 1982 Anayasası 41. maddesi aile kavramını hükme bağlamıştır.

1957 yılında yürürlüğe giren 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu, 2828 sayılı “Sosyal Hizmetler” kanunu ile yürürlükten kaldırılarak, 1983 yılından itibaren korunmaya muhtaç çocuklara “Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtları” aracılığı ile hizmet verilmesini, çocukların iyi bir şekilde korunup yetiştirilmesi için her türlü önlemlerin alınması sağlanmıştır.

1979-1983 dönemini kapsayan IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda öngörülen çocuk mahkemeleri ise ilk kez 1987 yılında Ankara’da kurulmuştur.

2019-2023 yılları arasını kapsayan XI. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda çocukların üstün yararı temelinde iyi olma hallerinin desteklenmesi, potansiyellerini gerçekleştirmeye yönelik imkânların artırılması ve fırsat eşitsizliğinin azaltılması temel amaç olarak belirlenmiştir.

3.4.1. 1982 Anayasası Kapsamında Çocuk Koruma

1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 2. maddesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal bir devlet olduğunu hükme bağlamıştır. Anayasa ile yoksulluk ve eşitsizliklerin asgariye indirilmesi, dezavantajlı bireylerin sosyal hizmetlerden eşit ölçüde yararlanabilmesi için gerekli tedbirlerin alınması konusunda devlete sorumluluk verilmiştir. Anayasa'mızın 10. Maddesinde, çocuklar, yaşlılar, özürllüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gazileri için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılamayacağı hükme bağlanmıştır.

1982 Anayasa'sı, Ailenin Korunması başlığı altındaki 41. Maddesinde, aileyi Türk Toplumu'nun temeli olarak görmüş, annenin ve çocukların korunması için devletin gerekli tedbirleri alıp, gerekli teşkilatları kuracağını hükme bağlamıştır. 2010 yılında yapılan değişiklikle çocuk korumasına yönelik olarak, her çocuğun korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahip olduğu, devletin, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alacağı hükme bağlanmıştır. Yine Anayasa'nın 61. Maddesinde, devletin korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alacağı, bu amaçla gerekli teşkilat ve tesisleri kuracağı veya kurduracağı hükme bağlamıştır.

3.4.2. 2828 s. Sosyal Hizmetler Kanunu

Sosyal Hizmetler Kanunu ile Türkiye’de çocuk koruma politikalarının uygulanması ve sosyal hizmetlerin tek elden sunulması açısından önemli bir aşama kaydedilmiştir. Kanunun 1. Maddesinde kanunun amacı, korunmaya, bakıma veya yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatların kuruluş, görev, yetki ve sorumlulukları ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usullerini belirlemek olarak açıklanmıştır.

Kanunun 3. maddesinde korunmaya muhtaç çocuklardan bahsedilmekte, böylece çocukların karşılaştıkları riskleri çok kapsayıcı bir şekilde ele alınmış, devamında korunma ihtiyacı olan çocuklar için çeşitli sosyal hizmet modelleri belirlenmiştir.

3.4.3. 5395 s. Çocuk Koruma Kanunu

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 03.Temmuz.2005 tarihinde kabul edilerek 15.Temmuz.2015 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Korunmaya muhtaç çocuklar için çıkarılan daha önceki kanunlarda aile içinde istismara uğrayan ya da suça sürüklenen çocuklar için boşluklar doldurulmaya çalışılmıştır. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile korunmaya ihtiyacı olan çocuklar ile suça sürüklenen çocukların korunmasına ilişkin hükümler tek bir kanun çatısı altında toplamıştır.

Kanunun amacı 1. Maddesinde, korunmaya ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemek olarak belirtilmiştir. Kanunun bu amacı, hem Türk Medeni Kanunu hem de Türk Ceza Kanunu ile olan ilişkisini ortaya çıkarmıştır (Akyüz, 2010).

Kanun çocukların korunmasına ilişkin özel hükümler getirmekle son derece kapsamlı bir şekilde hazırlanmış, 2. maddesinde korunmaya ihtiyacı olan çocuklar hakkında alınacak tedbirler ile çocuklar hakkında uygulanabilecek güvenlik tedbirleri ve çocuk mahkemelerinin kuruluş, görev ve yetkilerini açıkça hükme bağlamıştır.

Diğer taraftan bu kanunla, çocukların öncelikle kendi aileleri yanında korunmasına yönelik olarak danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma gibi tedbirleri öngörölmüş, tedbir kararlarının uygulanması için Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik yürürlüğe konulmuştur.

3.4.4. Türk Medeni Kanunu Kapsamında Çocuk Koruma

Türk Medeni Kanunu'nda çocuk hak ehliyetini, sağ doğmak şartı ile ana rahmine düştüğü andan itibaren elde eder şeklinde ifade edilmektedir. Kişilik kavramı, çocuğun sağ olarak doğduğu an itibariyle başlar ve ölüm ile sona erer olarak tanımlanmıştır. Bu noktadan başlangıçla Türk Medeni Kanunu'nda çocuklar ve çocukların haklarının korunması ile ilişkili birçok nokta yer almaktadır. Çocukların kişilikleri, can ve mal varlıkları tehlikeye düştüğü durumlar söz konusu olduğu durumlar için kanun çerçevesinde çeşitli önlemler alınmıştır. Bu önlemler, çocuğun aile yanından alınmasına kadar gidebilmektedir. Çocuk koruma kapsamında başka aile yanına veya kuruma yerleştirilmeleri, velayetin değiştirilmesi ve hatta kaldırılması dahi mümkün kılınmıştır. Toplumun en savunmaya ihtiyacı olan, güçsüz kesimini oluşturan çocukların, Medeni Kanun kapsamında çocuk ve hukuki durumu, çocuğun korunması, soybağı kurumu, evlilik ve evlilik dışı doğan bir çocuğun babası tarafından benimsenmesi, babalık davası, yapay soybağı, evlat edinme kurumu ve velayet gibi konularda açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Kanunun 346 ve 347. maddeleri de özellikle korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili durumları içermektedir. Kanun da kısaca çocuğun şahsi menfaati tehlikeye düştüğü anda ve ebeveynlerin buna gücü yetmediği durumlarda mahkemelerin, çocuğun

menfaatlerini korumak için gerekli tedbirleri alacağı hükme bağlanmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi, hakim çocuğu anne ve babasından alarak başka bir aile yanına veya bir kuruma verebilmektedir. Ve hatta çocuğa soy bağının reddi için ebeveynlerine mahkeme açma hakkı dahi tanımıştır. Kendi bakımı ve ihtiyaçları için çocuğun anne babasına karşı nafaka davası açabilme hakkı da bulunmaktadır. Çocuklar da tabiki bu kanun kapsamında haklarını korumaktadır ama aynı zamanda anne babasının sözünü dinlemekle de yükümlüdür şeklinde bir madde de yer almaktadır.

3.4.5. Türk Ceza Kanunu Kapsamında Çocuk Koruma

Türk Ceza Kanunu'ndaki çocuk tanımına bakıldığında, çocuk on sekiz yaşını doldurmamış kişi olarak anlaşılmaktadır. Türk Ceza Kanunu'nda da, diğer kanunlarımızda olduğu gibi çocuğu ve haklarını koruyucu birçok düzenleme yer almaktadır. Buna göre, fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış çocukların ceza sorumluluğu yoktur, ancak böyle bir durumda çocuğa güvenlik tedbirleri uygulanabilir hükmü belirtilmiştir. Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olan ama on beş yaşını doldurmamış olan çocukların, işledikleri suçun hukuki sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarının ve yeteneklerinin henüz yeteri derecede gelişkin olmaması durumlarında da cezai sorumlulukları bulunmaz hükmü yer almaktadır. Ancak çocuk işlediği suçun hukuki anlamını ve sonuçlarını algılayabilecek bilince sahip ise, bu çocuklar için cezai hükümler uygulanabilmektedir. Fiili işlediği sırada çocuk, on beş yaşını doldurmuş ancak on sekiz yaşını doldurmamış ise, işlediği suç kapsamında hapis cezası almakta, ancak bu ceza on iki yıldan fazla olamamaktadır.

Türk Ceza Kanunu 103. maddesinde çocukların cinsel istismarına karşı uygulanacak yaptırımlar belirlenmiş olup, çocuğu cinsel yönden istismar eden kişinin, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı hükmü yer almaktadır. 226. maddede ise, çocuklara müstehcen görüntü, yazı veya sözler içeren ürünleri çeşitli şekiller adı altında çocuklara gösteren kişilere hapis veya adli para cezası ile cezalandırılacağı ibaresi yer almaktadır. Bu tezin konusu olan siber alemde, internet ortamında çocukların maruz kaldıkları bu türlü istismarların da, yakından takip

edilmesi ve suçluların ivedilikle tespit edilip cezalandırılması gerekmektedir. Çocukların gelişimlerine etki edecek bu tacizlerden korunmaları, ileride daha mutlu, güzel ahlaklı ve özgüvenli bireyler olarak yetişmelerini sağlayacaktır ve bu da toplumun sağlıklı inşasını mümkün kılacaktır. Aynı zamanda çocukların dilendirilmesi, ebeveynlerinin çocuklara olan sorumluluklarını yerine getirmemlerinin de birer suç olduğu ifade edilmektedir.

Kanunun 103. maddesinde ise çocukların cinsel istismarına karşı uygulacak cezai müeyyideleri açıklamıştır. Buna göre; “Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel istismarın sarkıntılık düzeyinde kalması halinde üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur” ibaresi bulunmaktadır. Devamındaki 104. maddede ise “Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, on beş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikayet üzerine, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır” hükmü bulunmaktadır.

Türk Ceza Kanunu’nun 226. maddesinde çocuklara müstehcen görüntü, yazı veya sözleri içeren ürünleri çeşitli şekiller adı altında çocuklara gösteren kişilere suçun niteliğine hapse varan cezaların verilebileceği hükme bağlanmıştır. Kanunun 229. maddesinde çocukların dilendirilmesi yasaklanmıştır.

Yine Kanunun 233. maddesinde ise anne ve babaların ebeveynlik yükümlülüklerini ihlal etmelerinin de suç olduğu belirtilmiştir.

3.4.6. İş Kanunu Kapsamında Çocuk Koruma

Türk İş Kanunu 71, 72 ve 73. maddeleri çocukları çalışma hayatında karşılaştıkları tehlikelerden korumak amacı ile düzenlenmiştir. Bu Kanun kapsamında, on beş yaşını doldurmamış olan çocukların çalışmaları ve çalıştırılmaları yasaklanmıştır. On sekiz yaşını doldurmamış çocukların da ağır işler olarak adlandırılabilir olan maden ocakları, kanalizasyon, tünel inşaatları, su altı işlerinde

alıştırılmaları bu Kanununun 72.maddesi ile yasaklanmıştır. Yine aynı şekilde, sanayi işlerinde on sekiz yaşını doldurmamış olan çocukların gece çalıştırılmaları da yasaklanmıştır.

3.5. Siber Sahanlık Kavramı

3.5.1. Siber Sahanlık Kavramının Ortaya ıkışı

Tarihsel gelişim sürecinde devletlerin ülke varlıkları, kara ve deniz sınırları içine sıkışmış iken, sanayi ve teknolojiye ne geçen ülkeler, bilgi ve iletişimdeki gelişme ve genişleme sonucu ortaya çıkan “siber sahanlık”larının da farkına vararak, bunu ülke unsurlarının bir parçası olarak görmeye başlamışlardır. Bu suretle fiilen devletlerin ülke unsurunun dördüncü boyutu haline gelen siber sahanlıklar, somut coğrafiya ile tanımlanan kara, deniz ve hava sahanlıklarının çok uzağına el atabildikleri yeni mecralar olmuştur. Teknoloji yarışına geç başlayan devletler ise siber sahanlıklarına sahip çıkmakta çok geride kalmış, sosyal ve ekonomik alanda tahakküm altına girmişlerdir.

Siber sahanlıkta yaşanan gelişmelerin yarattığı etki-tepki psikolojisi, ülkemizde ve dünyada “siber sahanlık” kavramının bugüne kadar yeteri kadar anlaşılıp, ele alınamaması sorununu ortaya çıkartmıştır. Devletin siber unsurlarının siber alandaki faaliyetlerinin bütüncül olarak düzenlenememesi sonucu, özellikle topluma ve devlete yönelik zararlı ve devlete yönelik yıkıcı faaliyetleri önlemekte zorluklar, sağlıklı bir siber topluma ulaşma noktasında da çeşitli aksaklıklar yaşanmaktadır.

Bu yolda ileri giden ülkeler, siber sahanlıklarını korumak amacıyla “siber ordular” kurmuş ve hatta ortaya çıkan sanal para birimleri, ülkelerin merkez bankalarının hükümranlık göstergesi para basma yetkilerinin tahtını sarsmaya başlamıştır.

Tüm bu gelişmeler karşısında ülkemizin gelecek nesillerinin haklarını korumak ve bütüncül bir yaklaşım geliştirmek amacıyla, “Türk Siber Sahanlık Kanunu” veya “Türk Siber Kanunu” adı ile ülkemiz siber sahanlığının askeri, hukuki ve cezai esas ve sınırları ortaya koyacak genel bir hukuki düzenlemeye ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye’nin siber sahanlığına sahip çıkma, koruma ve geliştirme stratejisi bu kapsamda değerlendirilmelidir.

Bundan böyle devletin ülke unsurunun dördüncü boyutu olarak anılması gerektiği kanaatinde olduğumuz “siber sahanlık” yetki alanının belirlenmesi, korunması ve geliştirilmesi amacıyla, tarafımızca aşağıda ana hatları verildiği şekli ile bütüncül bir kavram ve tutarlı bir model geliştirmeye çalışılmıştır.

3.5.2. Siber Sahanlık Kavramının Unsurları

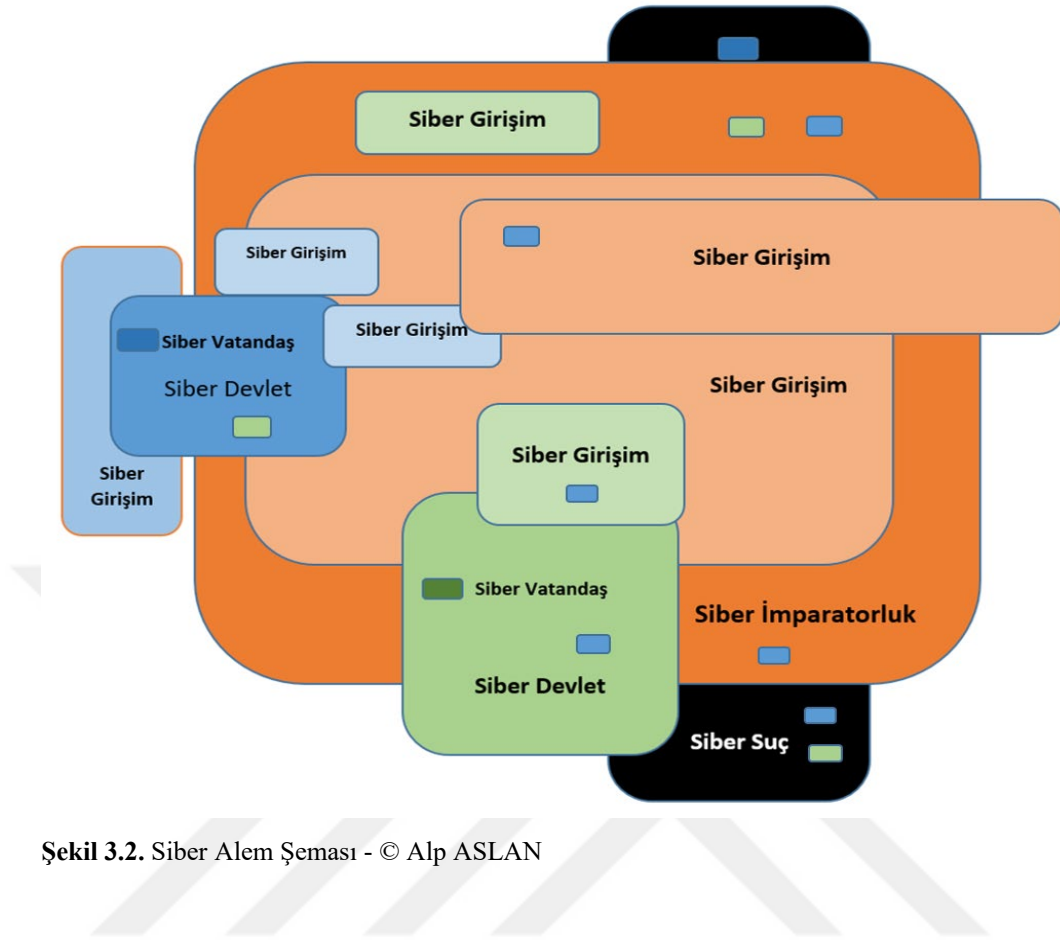
Yukarıda arz edildiği üzere bundan böyle önümüzdeki dönemde devletin ülke unsurunun dördüncü boyutu olarak tanımlayabileceğimiz siber sahanlık kavramının belirleyici unsurlarının kanaatimizce şöyle sayılması mümkündür: Siber Alem, Siber Devlet, Siber Vatandaş, Siber Girişim, Siber İmparatorluk, Siber Sahanlığın Sınırları. Siber sahanlık modelimizi oluşturan bu unsurlar aşağıda ayrı ayrı izah edilmeye çalışılmıştır:

3.5.2.1. Siber Alem

Siber sahanlıktan bahsedebilmek için mevcut ve faal bir “siber alem”in olması gereklidir. Siber Uzay ya da Siber Alem, bugün için 0 ve 1’li bitler, yakın gelecekte ise kuantum kubitlerinden oluşan yazılım kodları ile bilgiyi otomatik işleme tabi tutan, birbiriyle bağlantı kurup iletişim halinde bulunan elektronik sistemler ile bunları kullanan gerçek ve tüzel kişileri (siber vatandaşları) kapsayan bir kavramdır.

Siber alem ya da siber uzay, yabancı ya da egemen devletin tebararı tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak elektronik iletişim ağlarına, bilgisayar ağlarına ve internete bağılı olan sistemleri ve bu teknolojik altyapı üzerinden sağlanan her türlü hizmetin bütününe ifade eder. Kamu-özel veya resmi-ticari tüm siber hizmetlerin arz edildiğı sayısal ortam olan siber alem, her an genişleme ve güncelleme halinde olan dinamik bir yapı sergilemektedir. Birbirine eklemlenen, eklektik bir yapıdaki sistem ve hizmetlerden oluşan siber alemin sınırları da anlık ve belirsiz olduğı için, bu sanal yapıdaki milli siber sahanlık sınırlarını belirlemede zorluklar bulunmaktadır. Çünkü siber aleme her gün eklemlenen veya devre dışı kalan sistem ve hizmetlerin çoğı milli olmadığı için, siber alemin kapsamı ve sınırları da her an değışiklik göstermekte bu nedenle siber sahanlığımıza her an nüfuz edilmeye çalışılmaktadır.

Bugün geldiğimiz noktada siber alemin günlük hayatımız ile ne kadar iç içe geçmiş olduğunu, sosyal varlığımızın ayrılmaz bir parçası olduğunu ve hayatımızın tüm aşamalarını kapsadığını görebiliriz. Hatta siber alemin, gerçek hayatın akışında belirleyici olduğu da iddia edilebilir. Siber alemin sınırlarının belirsizliği ve dinamikliği nedeniyle bu alandan fayda ve hizmet sağlayan siber vatandaşlarımızın siber esenliğinin devlet tarafından garanti edilmesi de zorlaşmaktadır. Devletin vatandaşlarını siber alemde korumasındaki zorluğun nedenlerine kriminalistik bir bakış açısı ile bakıldığında ilk sorulacak soru olan “sui bono (kimin yararına)” sorusuna cevap aranmalıdır. Yani: “Milli siber sahanlığımıza yönelen tehditler kimin yararınadır?”

Şekil 3.2. Siber Alem Şeması - © Alp ASLAN

3.5.2.2. Siber Devlet

Devlet, belirli bir vatan üzerinde yaşayan milletin ortak siyasal örgütlenmesi ile meydana gelen tüzel bir varlıktır. Hukuki açıdan devletin tanımı için unsurlarından yola çıkılır. Bu unsurlara göre devlet; "Ülke adı verilen belirli bir toprak üzerinde yaşayan insan topluluklarının bir egemenlik anlayışı ve hukuku içinde bir siyasi iktidar altında örgütlenmesidir." Bu tanımда yer alan unsurlar şunlardır:

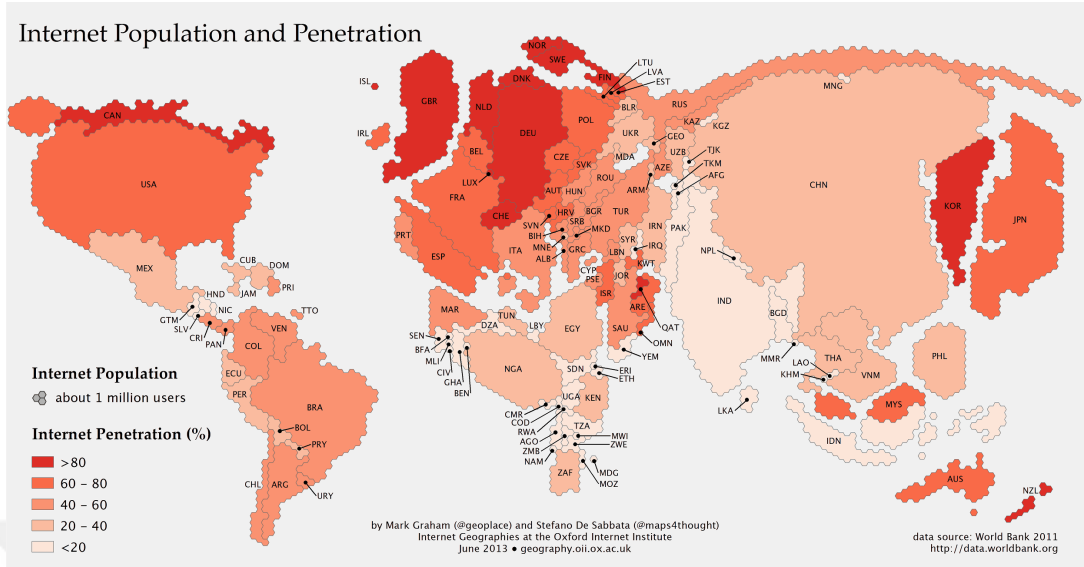
- Millet unsuru: Halk ya da millet olarak adlandırılan, belirli bir alanda birlik halinde yaşayan, çeşitli kültürel, tarihsel, ekonomik, sosyal vb. bağlarla ortak yaşama iradesi olan insan topluluğudur. Millet unsuru için ortak bağların varlığı yeterli olup, birlikte yaşama arzu ve iradesinin doğması yeterlidir.

- Egemenlik unsuru: Bu unsur devletin esas kurucu unsurudur. Siyasal iktidar unsuru olarak da adlandırılan egemenlik unsuru, belirli bir alan üzerinde yaşayan insan topluluğunun, bir üstün irade altında örgütlenmesidir.

- Ülke unsuru: Ülke, temel olarak, coğrafi bir bütünlük teşkil eden, sınırları belirlenebilir bir kara parçasını ifade eder. Devlet, öncelikle sınırları öngörülebilir bir toprağa diğer bir deyişle vatana sahip olmalıdır. Devletin ülke unsuru 21. yüzyıla kadar kara ülkesi ve deniz ülkesi olmak üzere iki sahanlıktan ibaretti. Devletin ülke unsuruna, 19. yüzyıldaki havacılık teknolojisinde yaşanan gelişme ile hava sahanlığı, 21. yüzyıldaki bilgi teknolojisi gelişmeleri ile de siber sahanlık ilave edilmiştir (ASLAN, 2021a).

Devletlerin ülke varlığı 19. yüzyıla kadar kara ülkesi ve deniz ülkesinden ibaretti. 19. yüzyıldan sonra ise egemen devletler hava ülkelerini de tesis etmeye başladılar. 20. Yüzyıla gelindiğinde ise devletlerin ülke unsuru, kara, deniz ve hava ülkeleri olmak üzere üç sahanlık ile ifade edilmeye başlandı. 21. yüzyılda ise teknoloji egemenliğini birinci hedefe koyan ülkeler, devletin ülke unsurunun siber boyutunun öneminin farkına vararak, siber ülkelerini yani siber sahanlıklarını da tanımlamışlardır. Bu ülkeler kamu ve özel tüm güçlerini koordine ederek, “siber topraklar”da altına hücum psikolojisi ile yer kapma mücadelesine girmişlerdir. “Siber devletler” bugün geldiğimiz aşamada, bit ve bayt kavramları ile inşa edilmiş ve sınırları hergün genişleyen “siber alem”deki hükümlerliklerini genişletmeye ve “siber imparatorluk” olmaya çalışmaktadırlar.

Devletin ülke unsurunu oluşturan kara sahanlığı, deniz sahanlığı, hava sahanlığı ve siber sahanlık, ayrı ayrı biçimde kendi doğasından kaynaklanan teknik sınırlara tabidir. Bu dört sahanlığın oluşturduğu bütünlük ülke ya da vatan olarak ifade edilir. Devletin ülke unsurunun yani vatanın tekliği esastır. Devletin ülke unsurunu ilgilendiren siyasi, hukuki, fiziki, bilimsel ve teknolojik gelişmeler sürekli takip ve kontrol edilmektedir. Örneğin uzay teknolojilerindeki gelişmeler hava sahanlığının, kıta sahanlığı konusundaki hukuki ve bilimsel gelişmeler deniz sahanlığının, iklim değişiklikleri ve jeolojik gelişmeler kara sahanlığının, bilgi teknolojilerindeki gelişmeler de siber sahanlığın sınırlarını etkileyebilmektedir. Her biri ayrı ayrı dinamik

Şekil 3.5. Temsili Dünya İnternet Kullanımı Haritası

Siber devlet, siber alemde ve kendi siber sahanlığında etkinlik gösteren siber vatandaşlarının esenliğini sağlamış ve güvenilir bir e-devlet altyapısını kurmuş devlettir. Siber devlet olmanın en önemli unsuru, kamusal alanda vatandaşlarının hayatını kolaylaştıracak e-devlet altyapısına sahip olmaktır. E-devlet olmak ile siber devlet olmak karıştırılmamalıdır. Siber devlet olmanın birinci aşaması e-devlet olmaktır ancak bu durum siber devlet olmak için yeter şart değildir. Bunun yanı sıra özel sektör tarafından sağlanan fayda ve hizmetlerin bilgi teknolojilerinin geldiği en üst seviyede sağlanması ve iletişim altyapısının çağın gerektirdiği seviyede sürdürülebilir ve güvenilir olması da diğer bir unsur olarak sayılabilir. Siber devlet, kamu ve özel sektör tarafından sağlanan fayda ve hizmetleri siber aleme eklemek suretiyle, siber sahanlığını genişletme imkanı bulur. Bir siber devlet, siber aleme eklediği e-devlet uygulamaları, siber girişimlerinin sayısı ve ekonomik büyüklüğü, siber vatandaşlarının sayısı ve etkinliği ile bilgi iletişim teknolojileri altyapısı ve teknoloji üretim kapasitesi gibi o siber devletin siber güç unsurlarının bütünlüğü ile ifade edilir.

3.5.2.3. Siber Vatandaş

Devletin siber sahanlığında ya da siber alemde etkinlik gösteren vatandaşlarını ifade eder.

Örneğin e-Devlet uygulamalarına giren ya da devletin siber sahanlığındaki bir siber girişimden fayda sağlayan vatandaş, siber vatandaş olarak tanımlanabilir. Devletin siber sahanlığında etkinlik gösteren siber vatandaşın can ve mal güvenliği o siber devletin güvencesindedir. Devletin tabiyetindeki siber vatandaş, tabiyetindeki devletin siber sahanlığından çıktığı yani tabi olduğu devletin fiili, hukuki ve fiziki yetki ve etki alanında olmayan bir siber girişim ya da siber devletten fayda sağladığı andan itibaren, başta siber suçlar olmak üzere yabancı siber devlet ve siber girişimlerin her türlü maddi ve manevi istismarına açık hale gelmiş olmaktadır. Ne yazık ki bu istismarların büyük kısmı sözleşme hürriyeti arkasına saklanmış sosyal medya, yazılım, uygulama, oyun vb. iradi siber tuzaklar şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu yasal siber tuzakların hizmet ettiği siber imparatorluklar etki alanlarındaki siber devletlerin, siber vatandaşları hakkında kendisinden daha çok bilgiye ve istatistiğe sahip olabilmektedir. Siber vatandaşların bir tık mesafesinde sağladığı istatistikler sayesinde, yabancı siber girişimler, siber devletler ve siber imparatorluklar sahip oldukları üstün büyük veri ve yapay zeka uygulamaları ile bizi bizden daha iyi tanıma imkanına kavuşmaktadırlar. Bundan daha vahim olarak Milli siber devletin siber sahanlığından çıkan siber vatandaşlar çok kolaylıkla siber alemin karanlıklarında ve derinliklerinde kaybolabilmekte ve maddi ve manevi zarar görebilmektedir. Siber devletin siber suçlar ile mücadelesinde baş rolde olan siber kolluk güçleri, her geçen gün eklektik bir biçimde hızla genişleyen siber alemde teknoloji ve alan hakimiyetini sağlamakta gün geçtikçe zorlanmaktadır. Siber vatandaşların, milli siber sahanlığın dışında karşı karşıya kalabilecekleri siber suçların takibi ve cezalandırılması son derece karmaşık ve zor milli ve milletlerarası kolluk ve yargı işbirliğini gerektirmektedir. Siber alemin dinamik yapısı, siber kolluk ve siber yargı alanlarının da gelişimini, siber suçların hızına ayak uydurmasını gerekli kılmaktadır.

3.5.2.4. Siber İmparatorluk

Siber devlet aşamasını uzun süre önce tamamlayarak, siber aleme eklemlediği dışa açık ya da içine kapalı rakipsiz siber teknoloji ürünlerini, siber mecralarını ve siber girişimlerini kullanarak, kendi siber sahanlığını önemli derecede genişletmiş, tebasındaki siber girişimler ile siber devlet olsun ya da olmasın başka devletlerin tebasına fiilen hükmeden hegemonyacı siber devleti ifade eder. Aynı şekilde, siber imparatorluklar diğer siber devletlerin bilgi ve iletişim teknolojisi alanındaki teknolojik ihtiyaç ve açıklarından da faydalanarak, yazılım ve donanım tedarikçisi görünümünde bu devletlerin milli siber sahanlıklarına nüfuz etmekten ve fiili olarak ele geçirme çabasından geri durmazlar. Bu sayede yabancı siber devletlerin ya da siber imparatorlukların teknolojilerini ve alt yapısını kullanan bir siber devletin, fiili olarak milli siber sahanlığını ve siber geleceğini güvence altına almasının garantisi bulunmamaktadır.

3.5.2.5. Siber Girişim

Siber aleme eklenilen teknolojik altyapı sağlayıcıları ile kar amacı güden ya da gütmeyen girişimleri ifade eder. Siber girişimlerin ortak özelliği bilgi ve kültür mecrası olmalarıdır. Siber girişimlerin bilgi mecrası olması pasif karakter taşır. Bu anlamda siber girişimlerin bilgi mecrası olması, bilgi ve iletişim teknolojileri alt yapıları ile veri tabanları, büyük veri işlemleri ve yapay zeka uygulamaları gibi siber alemdeki tüm etkinliklerin sahnelendiği bir tiyatro özelliğinde olduğu anlamına gelir. Siber girişimlerin kültür mecrası olması ise bilgi mecrasının kurduğu bu tiyatro salonunda bir tiyatro eserinin sahnelendiği ve seyirci, oyuncu, orkestra, biletçi, kantinci, vb. yüzlerce paydaşın aktif bir etkileşim içinde olduğu sosyolojik bir mecrası ifade eder. Siber alem denen bu tiyatroda siber girişimlerin bilgi ve kültür mecralarında aldıkları roller, onları binlerce uydu sahibi bir firma ya da bir sosyal medya devi olarak da karşımıza çıkarabilmektedir.

3.5.3. Siber Sahanlığın Sınırları (Sorunu)

Devletin lke unsurunu oluşturan kara, deniz ve hava sahanlığının sınırları, elle tutulur gözle görülür ve daha somut bir biçimde tanımlanabilirken, bugün için siber sahanlık sınırlarının belirlenmesi süreci daha soyut ele alınmaktadır. Ancak siber teknolojilerdeki gelişmelerin ve hukuk alanında bu gelişmelerin daha yakından takip ediliyor olması, siber sahanlığın somut sınırlarının gitgide daha belirlenebilir hal aldığını ortaya koymaktadır.

Günümüzde devletin ülke unsurunun dördüncü boyutu olan siber sahanlığına sahip çıkabilmenin birinci koşulu, devletin egemenlik unsurunu düzenleyen ve devlet kişiliğinin sınırlarını çizen, anayasa, kanun, uluslararası sözleşmeler, yönetmelikler vb. bütün hukuki düzenlemelerin, siber boyutlarının önemle ele alınmasıdır. Siber sahanlığına sahip çıkabilmenin ikinci koşulu ise, hukuk düzeninin tanıdığı hak ve yükümlülüklerle siber alemde etkinlik gösterecek olan siber vatandaşların, siber esenliğinin sağlanması, kolanması ve korunması için, gerekli siber altyapıların, siber teşkilatların ve siber orduların kurulmasıdır.

a. Siber Hukuk Koşulu: Devletin lke unsurunun dördüncü boyutu olan siber sahanlığına sahip çıkabilmenin birinci koşulu, devletin egemenlik unsurunun yazılı - yazısız kurallarını düzenleyen ve devlet kişiliğinin yetki sınırlarını çizen başta anayasa, kanun, uluslararası sözleşmeler, yönetmelikler vb. gibi yazılı hukuk kuralları ile mahkeme içtihatları ile örf ve adet kurallarından oluşan bütün hukuki düzenlemelerin siber boyutlarının düzenlenmesi gereğidir. Siber alemin geçtiğimiz yirmi beş yıl içerisindeki sergilediği “siber büyük patlama (cyber big bang)” neticesinde ürettiği büyük boşluktaki yer kapma mücadelesi tam bir altına hücum dönemi yaşanmasına neden olmuştur. Bu dönemde bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimi ile siber alemin ilk nüvelerini oluşturan siber devletler ve siber girişimler, hoyratça henüz başlangıç aşamasında olan devletlerin ülkelerine nüfuz etmişlerdir. Bit ve baytlardan ibaret bilgi ve kültür istilasını ile karşılaşan devletlerin siber refleks vermesi için geçen sürede nerede ise iş içten geçmiştir. 1990-2005 arasındaki

dönemde, internet, kişisel bilgisayar, işletim sistemi, mobil teknolojiler gibi bilgi mecralarında, 2005-2020 döneminde ise sosyal medya, büyük veri, arama motoru, yapay zeka gibi kültür mecralarında yabancı siber devletlerin ve yabancı siber girişimlerin kesin siber üstünlük seviyesini yakaladıklarına şahit olunmuştur. Haksız rekabet etmekten ve büyük para cezaları ödemekten dahi çekinmeyen bu yabancı unsurların öncelikle milli siber sahanlıktan bertaraf edilmeleri ya da etkisiz kılınmaları artık çok büyük çaba gerektirmektedir. Milli siber sahanlığın hukuki güvenliğinin sağlanması anlamında bugün itibarıyla başta “Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi” oluşturularak, devletin tüm birimleri siber devletin güvenliği için talimatlandırılmış, Elektronik Haberleşme Kanunu çıkarılmış, Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi kurulmuş, Kişisel Verilerin Korunması Kurulu ve Rekabet Kurulu siber süreçlere aktif olarak katılmıştır. Bu dönemde siber kolluk faaliyetleri son derece güçlendirilmiş ve ülkemizin siber sahanlığına bilfiil sahip çıkmıştır.

b. Siber Güvenlik Koşulu: Siber Caydırıcılık: Siber sahanlığına sahip çıkabilmenin ikinci koşulu ise, hukuk düzeninin tanıdığı hak ve yükümlülüklerle uygun olarak siber sahanlıkta etkinlik gösterecek olan devletin millet unsurunun, uluslararası siber alemdeki ve devletin siber sahanlığındaki faaliyetlerinde, siber esenliğinin sağlanması, kollarılması ve korunması için, gerekli siber altyapıların, siber teşkilatların ve siber orduların kurulmasıdır. Stratejik açıdan içinde bulunduğumuz dönem “siber caydırıcılık çağı” olarak tanımlanabilir. Bu çağın başlıca kavramları, kuvvet ve caydırıcılık olarak ön plana çıkmaktadır. Stratejistlerin eski dönemlerde kullandıkları stratejik, geleneksel ve konvansiyonel caydırıcılık kavramlarına günümüzde, “siber caydırıcılık” kavramı da eklenmiş bulunmaktadır. Siber caydırıcılık, deniz, kara, hava savunmasından sonra siber savunmayı da içeren ülke güvenliği ve savunmasının dördüncü boyutudur. Devletin siber güvenliğinin sağlanmasının en önemli unsuru olan siber caydırıcılık, siber savaş bağlamında bir ifade değildir. Siber savaş, askeri ya da sivil, siber çıkarları hedef alan ve onu etkisiz bırakmayı amaçlayan kuvvet kullanımı anlamına gelen bir savaş türüdür. Dünya’da henüz tam manasıyla bir siber savaş yaşanmış değildir.

Doğası gereği kuvvet ve şiddet ifade eden siber savaş ve siber suç tehdidinin gün geçtikçe arttığı, siber orduların kurulduğu, derin ve karanlık ağlarda suçluların cirit attığı bir siber alemde, milli siber sahanlığın, milli siber devletin, milli siber girişimlerin ve siber vatandaşların siber güvenlikten yoksun bırakılması düşünülemez. Siber alemden gelen tehditlerin asimetrik yapısı karşısında ve çoğunlukla bu tehdit ve saldırıların yabancı siber sahanlıklardan kaynaklanması karşısında siber caydırıcılık gittikçe önem kazanmaktadır. Sun Tzu'nun dediği gibi “en iyi strateji, savaşmadan kazanmaktır”. Bu ilkenin siber caydırıcılık için de geçerli olduğu söylenebilir. Siber devlet ve onun siber tebalarına yönelebilecek siber tehditlerin baştan önlenmesinde milli siber caydırıcılık stratejisi ve altyapısına ihtiyaç duyulmaktadır. Günümüzde örnekleri görüldüğü üzere, siber tehditler karşısında, siber caydırıcılığın konvansiyonel caydırıcılık ile desteklendiği de görülebilmektedir. Siber devletler kendilerine yönelebilecek siber saldırılara, fiziki karşılık verebileceklerini deklare etmiş bulunmaktadırlar. Abdülhak Molla'nın (1786-1854) şu sözü de siber caydırıcılık için esas kabul edilebilir: “Hazır ol cenge eğer ister isen sulh-u salah”.

4. TARTIŞMA

Türkiye’de geçmişten, 5395 numaralı ÇKK’nın yürürlüğe girdiği tarih olan 2005 yılına kadar, korunması gereken çocuklar için hukuki süreçler yürütülerek, korunma kararı alınır ve bu çocuklar KMÇ olarak tanımlanırdı. Bu durum, ihmal ve istismara uğrayan çocuklar için de geçerliydi. Günümüzde ise, söz konusu çocuklara ilişkin ÇKK’nın 5. Maddesinde yer alan tedbirlerin alınması için hukuki süreçler işlemektedir. Türkiye’de yenilerde kurulmaya çalışılan çocuk koruma sisteminin, adli - hukuki süreçleri ön plana çıkardığı ve koruyucu - önleyici çalışmalara yeterince odaklanmadığı düşünülmektedir.

Söz konusu sistem, ihmal ve istismara uğrayan çocuklara yönelik korunma ve bakım kararlarının alınması için mahkeme süreçlerinin kullanılmasını teşvik edici düzenlemeler içermiştir. Bu durumun, çocukların korunması konusunda sosyal hizmetlerden yararlanmak istemeyen veya sosyal çalışmacılarla işbirliğine gitmeyen ailelerle çalışmak için gerekli olacağı düşünülmektedir.

Bunun yanında, çocukların korunması konusunda sosyal çalışmacılarla işbirliğine gitmeye hazır olan aileler için, adli süreçlere başvurmadan, değişik çalışma yöntemlerinin kullanılmasının daha yararlı olacağı düşünülmektedir. Bir başka ifadeyle, çocukların korunması konusunda devletin adli yönünün değil daha çok sosyal yönünün ön plana çıkması gerektiği düşünülmektedir.

Çocuk ihmal ve istismarı konusunda çalışan personelin niteliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar (hizmet içi eğitim, aktif süpervizyon, yüksek lisans ve doktora düzeyindeki yüksek eğitimin desteklenmesi vb.) da oldukça önemlidir. Türkiye’de ihmal ve istismar konusunda çalışacak meslek elemanları, 5395 numaralı ÇKK’nın 33. Maddesinde “sosyal çalışma görevlileri” olarak tanımlanmıştır. Sosyal çalışma görevlileri olarak atanacak kişilerin çocuk, aile sorunları ve aile hukuku alanlarından birinden yüksek lisans derecesine sahip olanlardan tercih edileceği ifade edilmektedir. 5395 numaralı kanunda yer alan yukarıdaki durumun bir kavram

kargaşasına yol açtığı düşünülmektedir. Gelişmiş ülkelerde, kanunda belirtilen görevleri yerine getirecek meslek elemanları, sosyal çalışma (social work) meslek ve disiplininin mesleki uygulamalarını gerçekleştiren sosyal çalışmacılardır (social worker). Kanundaki var olan kavram kargaşasının, mesleki uygulamalarını gerçekleştiren sosyal çalışmacıların haklarının bir ihlali olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında, üniversitede aldıkları eğitimlerinde ihmal ve istismara uğrayan çocuklarla veya başka gereksinim gruplarıyla ilgili yapılacak çalışmaların haberdar olmayan diğer disiplinlerden meslek elemanları tarafından yürütülecek çalışmaların niteliğinde de sıkıntılar olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, kanunun söz konusu maddesinin değişmesi ve sosyal çalışma görevlileri yerine sosyal çalışmacı ifadesinin yer alması yerinde olacaktır. Hiç kuşkusuz, ülkemizde yeterli sayıda sosyal çalışmacının olmadığı bilinmektedir. Bu nedenle, günümüzde üniversitelerde sayıları hızla artan sosyal çalışma bölümlerinden yeterli sosyal çalışmacı mezun olana kadar, ilgili sosyal bilimlerden lisans diplomasına sahip olan meslek elemanlarının, sosyal çalışma alanında yapacakları yüksek lisans eğitimlerinden sonra, 5395 numaralı ÇKK'da yer alan görevleri yerine getirebilecekleri düşünülmektedir.

Kanaatimizce, çocuk haklarını temel alan bir sosyal hizmet sistemi ile çocukların uğradığı veya uğrama riski altında bulunduğu birçok konuda sorunların mahkemeye gidilmeden de çözülebilmesi mümkündür. Bir başka ifadeyle, suça sürüklenen çocuklar ve ihmal ve istismara uğrayan çocuklara ilişkin sistemli uygulamaların yanı sıra ve tüm çocukların korunmaya muhtaç olduğu olgusundan yola çıkan bütüncül sosyal hizmet uygulamalarının geliştirilmesi, kamuoyunda çocukların korunması konusunda ortak bilincin oluşturulması ve sosyal çalışmacıların hizmet-içi eğitimlerle desteklenmesi gibi yollarla kurulacak bir sistemin, ailelerle işbirliği içinde sorunların çözülmesine ve çözümün sadece mahkemelerde olmadığı düşünülmektedir.

Kanaatimizce gelişmiş bir sosyal hizmet ağı ve çocuk koruma sisteminin, hukuki süreçleri de en aza indirmeyi hedeflemesi gerektiği düşünülmektedir. Bu yolla, çocuk ve ailelerin sosyal hizmet kurum ve kuruluşları öncülüğünde ortak bir eşgüdüm ve koordinasyon çerçevesinde, toplum içinde desteklenerek, olayların mahkemelere taşınmadan önlenmesi sağlanmaya çalışılabilir. Böylelikle, hukuki

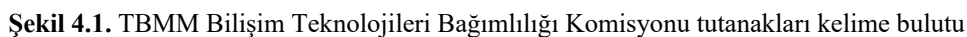
kaynakların da daha etkili ve verimli kullanımı sağlanmış olur.

Buna karşılık, ülkemizdeki çocuk koruma sisteminin, daha sağlam ve etkili sosyal hizmet sisteminin geliştirilmesi için değil, hukuki süreçlerin gereğinden fazla kullanılmasına odaklanmış olduğu ve adli bir çocuk koruma modelinin uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Türkiye Çocuk Koruma Sistemi, 5395 numaralı ÇKK'nun ekseninde, korunma gereksinimi olan çocukları da kapsayan "çocuk koruma sistemi" ile suça karışan çocukları konu alan "çocuk adalet sistemini" birleştirme yoluna gitmiştir. Bu şekilde, ailesi içinde ihmal ve istismara uğrayan çocuklara sağlanacak hizmetler ile çocuk adalet sisteminin kapsamına giren çocuklar aynı kanun içinde ele alınmıştır. Hiç kuşkusuz, 5395 numaralı ÇKK, bu yolla korunma gereksinimi olan bütün çocuklara ilişkin sağlanacak hizmetleri ve sosyal hizmet uygulamalarını birleştirmeyi ve böylelikle daha sistemli ve bütüncül hizmetler sağlamayı hedeflemiştir. İyi niyetli bu çabaya karşılık, her çocuğun korunmaya gereksinimi olduğu kanun koyucunun amacını karşılayacak gerekli teknik ve idari altyapıdan yoksun olması, çocuk hakları alanında yaşanan gerçekler gerekli bir eşgüdüm olmadığını düşündürmektedir.

Yukarıda sayılan temel öğelerin Türkiye'de, en azından günümüzde, tam olarak var olmadığı düşünülmektedir. Bu nedenle, çocuk adalet sistemi ve çocuk koruma sistemini birleştiren 5395 numaralı ÇKK'nın ideal durumu yansıttığı, buna karşın özellikle teknolojideki gelişmelerin ortaya çıkardığı yeni hizmet ihtiyaçlarının sunulması konusunda birçok eksikliği göz ardı ettiği düşünülmektedir. Suça sürüklenen çocuklara çocuk adalet sistemi içerisinde sağlanan korumanın, çocuk refah sisteminin kapsamındaki tüm çocuklara aynı kalitede yansıtılması gereklidir. Özellikle siber sahanlıkta çocukların ihmal ve istismarı konusunda adımlar atılması, çocuk adalet sisteminden ayrı bir düzenlemeyle, daha nitelikli meslek elemanları tarafından bu sosyal hizmetin sağlanması gereklidir. Siber sahanlıkta etkinlik gösterecek Sosyal Çalışma alanı mevzuatının acilen oluşturulması gereklidir. 2020 yılı TBMM Bilişim Teknolojileri Bağımlılığı Araştırma Komisyonu tutanaklarında ifade edilen

Türkiye’de var olan çocuk koruma modelinin çocuk haklarına uygun olarak işleyebilmesi için güçlendirici, geliştirici ve özgürleştirici bir hukuki temel ve mevzuatın oluşturulmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Çocukların nerede ise bir ortaçağ anlayışı ile siber alemde başıboş bırakıldığı günümüzde siber sahanlıkta çocukların korunması konusunda yapılacak çalışmaların, daha bütüncül ve sistemli bir yapıda, çocuk adalet sisteminden bağımsız olarak yürütülmesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir. Ülkemizin siber sahanlığına sahip çıkmak amacıyla “Türk Siber Sahanlık Kanunu” veya “Türk Siber Kanunu” ve alt mevzuat oluşturulmalı, siber sahanlığı ilgilendiren bugüne kadar yürürlüğe konmuş tüm mevzuat, bu kapsamda birbiri ile eşgüdümlü entegre hale getirilmelidir. Türkiye’nin siber sahanlığını koruma ve geliştirme stratejisi, siber caydırıcılık bağlamında yeniden ele alınmalıdır. Ülkemizin siber sahanlığına sahip çıkmak Milli ve Manevi bir görevdir. TBMM Bilişim Teknolojileri Bağımlılığı Komisyonu tutanakları kelime bulutu (Şekil 4.1.)

Şekil 4.2. Siber Sahanlıkta Çocuk Koruma Eksenleri

Siber Sahanlıkta Çocuk Koruma hedefine ulaşabilmek için yukarıdaki bölümlerde izah edilen Siber Sahanlık ve geniş anlamda Çocuk Koruma kavramı kapsamında multidisipliner alanda gösterilecek çabalar için öncelikle karşı karşıya kalınmış olan sorunların sistematik olarak ortak kesişim eksenlerinin belirlenmesi gereklidir. Bu şekilde tespit edilecek Çocuk Koruma Eksenleri üzerinde eşgüdümlü çalışmaların yürütülmesi emek, zaman ve kaynak israfının önüne geçilmesini sağlayabilecektir. Siber Sahanlıkta Çocuk Koruma eksenlerinin belirlenmesi için en doğru kaynağın TBMM Araştırma Komisyonları tutanakları olduğu hususundan hareket ile ontolojik araştırma yöntemi ile tespit ve öneriler getirilmiştir.

TBMM Bilişim Teknolojileri Bağımlılığını Araştırma Komisyonu tutanaklarında geçen kavramların istatistiksel analizi neticesinde en çok ifade edilen başlıca terimler sırası ile şöyledir: Bağımlılık (1040), çocuk (985), teknoloji (924), internet (730), Bakanlık-Genel Müdürlük (713), oyun (623), iş (516), sosyal (453), aile (452), okul (425), fark (403), milli (298), gerçek (265), sağlık (253), üniversite (246), anne-baba (231), güven (228), dünya (201). Bu verilerin analizinden hareketle,

komisyon amacı olan bağımlılık ve teknoloji terimlerinin göreceli tekrarı bile dikkate alındığında, çocuklarımızın siber alemde karşı karşıya bulunduğu tehdit ve tehlikeler ile mücadelede dikkat çeken ortak cepheler, aşağıda eksen başlıkları olarak ifade edilmiştir:

“Siber Sahanlıkta Çocuk Koruma Eksenleri”:

a. İçerik Eksen : Bu eksen doğrusu üzerinde kesilen kavramlar dikkate alındığında, özellikle Milli, teknoloji, içerik, Milli Eğitim, internet ve ABD, Avrupa kavramlarının öne çıktığı görülmektedir. Bu kavramlar bir arada değerlendirildiğinde, siber sahanlıkta içerik ve teknoloji alanında dışa bağımlı olduğu ve eğitim sistemimizin bu eksenin etkisi altında olduğu öngörülebilmektedir.

b. Güven Eksen : Bu eksenin kestiği terimler incelendiğinde çocuk ve ailenin bilgiye erişiminde bağımlılık tuzağının olduğu görülmektedir. Aile ve özellikle çocuklar internet, bilgisayar, tablet, telefon vb üzerinden bilgiye erişmek istedikleri durumlarda, teknoloji bağımlılığı tuzakları ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Bağımlılık tuzakları çocuk ve ailenin bilgiye güvenle ulaşmasının önündeki en büyük tehlike olarak ortaya çıkmaktadır.

c. Sosyal Eksen : Çocuklar siber alemde etkinlik gösterdikleri durumlarda yetişkin muamelesi görme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Eksen oluşturulan kavramlar incelendiğinde zorbalık, bağımlılık, karmaşa, sahte takdir edilme, risk ve şiddet gibi olumsuz öğeler karşımıza çıkmaktadır. Sosyal Eksen kapsamında, çocukların siber alemde ekran başında çocuk-yetişkin ayrımı yapılmadığı için geniş anlamda çocuk korumadan yoksun kaldıkları, ihmal ve istismara açık oldukları söylenebilir.

d. Değerler Eksen: Siber Sahanlık'ta çocukların karşı karşıya kaldıkları diğer bir olumsuzluk olarak değer yargısı geliştirememesi ve değer yitimi tehlikesi durumları ile karşılaşmaktadır. Eksenini oluşturan kavramlar incelendiğinde, aile ve çocuğun değerler yolculuğu üzerinde bakanlık, üniversite, kamu ve politika gibi kamusal kavramların belirgin birer rol üstlendiği gözlemlenmektedir. Çocuğun değer ve davranış gelişiminde bilgisayarın etkisi de bu bağlamda öne çıkmaktadır. Bu değer ve davranış gelişiminin olumsuz yönde olması durumu kamunun yanı sıra, ebeveynlik ve sosyal çalışmacılar tarafından da takip edilmesi ve özel ihtimam gösterilmesini gerektirmektedir.

e. Oyun Eksen: Oyun eksenini oluşturan kavramlar incelendiğinde, internet, teknoloji, yapay zeka, mavi balina, yalnızlık, engelli, yoksun, sahte, zorbalık gibi kavramların belirgin rol oynadığı görülmektedir. Oyun ekseninde de teknoloji ve oyun paradigmasında çocukların en başta bağımlılık tehlikesine maruz kaldıkları, toplumdan uzaklaşma, sosyalleşememe gibi diğer tehditlerin de mevcut olduğu görülmektedir.

f. Birey Eksen: Birey eksenini oluşturan kavramlar incelendiğinde Siber Sahanlıkta aile ve çocuk kavramlarının terk edilerek, sadece birey kavramına yer verildiği gözlenmektedir. Bu şekilde toplumu oluşturan en küçük yapı taşı çekirdek aile ve değerleri parçalanarak, siber alemde ekran karşısındaki bireylerden oluşan bir ruhsuz grup oluşturulması hedeflenmektedir.

Güvenli İnternet Hizmeti Çocuk Profili Kriterleri'nin neler olduğu hususunda teze katkı sağlamak amacıyla 30.Haziran.2020 tarihinde yapılmış olan 2003039692 sayılı bilgi edinme başvurusu kapsamında 06.Temmuz.2020 tarihinde verilen cevapta Güvenli İnternet Hizmeti Çocuk Profili Kriterleri aşağıdaki üç madde olarak bildirilmiştir:

1- Çocuk profili kapsamına alınan web siteleri çocuk haklarına saygılı, çocuk dostu ve çocuğu koruyucu yapıda olmalıdır.

2- Çocuk profilinde yer alacak tüm içerikler, çocuk beden ve ruh sağığı gelişimini bozmayacak nitelikte olmalıdır.

3- +18 yaş uyarısı bulunan veya bu kapsamda içerik barındıran web siteleri çocuk profilinde bulunmamalıdır.

Tezin konusunu oluşturan Siber Sahanlıkta Çocuk Koruma konusunda, yukarıda izah edilen Siber Sahanlık ve Çocuk Koruma Eksenleri yaklaşımı karşısında Ülkemizde sanal alemde uygulanan çocuk profili kriterleri uygulamasının olumlu bir gelişme olduğu görülmekle birlikte, değışen teknoloji ve toplumsal koşullar karşısında çocuk koruma alanında ortaya çıkan yeni durumlara cevap verebilecek ayrıntılı çalışmaların yapılması faydalı olacaktır.

5. SONUÇLAR

Çocukların nerede ise bir ortaçağ anlayışı ile siber alemde başıboş bırakıldığı günümüzde, siber sahanlıkta çocukların korunması alanında yasal düzenlemelere acilen ihtiyaç bulunmaktadır.

Devletin ülke unsuru olan siber sahanlığına sahip çıkması, orada etkinlik gösteren çocuklara da sahip çıkması anlamında geldiğinden dolayı, farklı yetki ve sorumluluklara sahip unsurlardan oluşan disiplinlerarası akademik ve idari sosyal çalışma ortamının güçlendirilmesi ve eşgüdümlü çalışmalarının sağlanması gereklidir.

Siber Sahanlıkta çocukların korunması ve geniş anlamda Çocuk Koruma kavramı kapsamındaki sorunların çözümü için Çocuk Koruma Eksenleri'nin belirlenmesi ve çözüm önerilerinin bu eksenler bağlamında ele alınması emek, zaman ve kaynak israfını önleyebilecektir.

Özellikle siber sahanlıkta çocukların devlet korunması altında olması her çocuğun korunmaya muhtaç olduğu ve her çocuğun korunması zorunluluğunun bir gereğidir. Kendisine güvenli, huzurlu ve mutlu toplumların temeli bu zorunluluğa gösterilen önem oranında daha güçlü atılmaktadır.

Çocuk refahının çocuğun siber sahanlıktaki maddi ve manevi varlığını sağlıklı bir şekilde devam ettirme hakkını da kapsadığı unutulmamalıdır. Çocukların, barınma, beslenme, korunma, eğitim, sağlık, yaşama ve gelişme hakları olduğu gibi ve bunlar temel ihtiyaçlar görünse bile bu hakların sağlıklı inşa edilebilmesi için oyun oynama, dinlenme, can ve beden dokunulmazlığı ile ihmal ve istismardan korunma hakları da

vardır. Görünen odur ki teknolojiadaki olağanüstü ilerlemeler nedeniyle çocuk refahı için bu haklar daha büyük özeni hak etmektedir.

Sosyal Çalışma alanının siber sahanlıkta daha etkin olması sağlanmalıdır. Bu amaçla “Siber Sosyal Çalışma Uzmanlığı” tesis edilmelidir. Bu unvan altında gerekli sosyal çalışma eğitimi ve nosyonu almış devlet görevlileri icrai yetkilerle donatılarak siber sahanlıkta çocuklar başıboş bırakılmamalıdır.

“Siber Sosyal Çalışma Uzmanları” siber sahanlıkta faaliyet gösteren siber girişimcileri ve ebeveynleri çocuk refahı ve çocuk hakları yönünden her türlü denetleme yetkilerini haiz olmalıdır.

Aile Hekimliği, Toplum Destekli Polis hizmetleri gibi, çocuk refahının siber sahanlıkta da bireysel olarak birebir korunmasından sorumlu “Siber Sosyal Çalışma Uzmanlığı” unvanı ihdas edilmeli, yeterli sayı ve yetkinlikte istihdam edilmelidir.

Sorumluluk ve görevlerimiz hayatın dönemlerine göre bebeklikten, çocukluğa, gençliğe, yetişkinliğe ve yaşlılığa göre farklılıklar gösterir. Çocuklar bu yüzden yetişkinlerin yardımına ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada özellikle çekirdek aile üyelerinin bu desteği çocuğa vermesi beklenmektedir. Ebeveynlersiber sahanlıkta da çocuğa göz kulak olmalıdır. Çocukları sadece fiziksel kötülüklerden korumak bu alanda yetersiz kalmaktadır. Bu amaçla siber sahanlıkta her türlü çocuk istismarını önlemek maksadı ile gerekli yazılım algoritmaları geliştirilerek bilgisayar, tablet, telefon, televizyon, oyun platformu vb. başında çocuk olduğunun tespiti mümkündür. Bu kapsamda, hizmet sağlayıcısı siber girşimler ve nihai müşteri siber vatandaşlar arasındaki sözleşmelere, “siber sahanlıkta çocuk koruma klozu” maddeleri eklenmeli, yetişkinlerin çocukları siber sahanlıkta ihmal ve istismardan koruma sorumluluklarından kaçmaları önlenmelidir.

Çocukların erişimine açık her türlü ürün ve hizmet sunan siber girişimlerin belirlenecek kapasiteleri, sözleşme sayıları vb. kıstaslara göre yeterli sayıda “Siber Sosyal Çalışmacı” istihdam etmeleri zorunlu tutulmalıdır. Bu şekilde siber sahanlıkta çocukların başıboş kalmaları önlenmiş olacak, teknik donanım ve alt yapıya sahip ve tam yetkili Siber Sosyal Çalışma Uzmanları gerekli hallerde tüm ilgilileri doğrudan uyarıp, denetleyebilecek ve gerekirse durumu adli mercilere havale edebilecektir.

ÖZET

Siber Sahanlıkta Çocuk Koruma

Çocukların gün geçtikçe sanal alemde daha çok zaman geçirdikleri görülmektedir. Bilgiye erişim, eğitim, çevrimiçi oyun, sosyal medya gibi mecralarda çocukların etkinliği her geçen gün daha da artmaktadır. İstatistiklere göre 18 yaşın altındaki çocuklar internet kullanıcılarının yaklaşık üçte birini oluşturmaktadır. Çocuklar, çevrimiçi oyunlarda, eğitimde ya da sosyal medya hesaplarında, gerçek veya sanal kimlik oluşturmak ve bir sanal dünya kişiliği edinmek zorunda kalmaktadırlar. Çocukların, bu sanal dünyadaki kimlikleri üzerinden yürüttükleri etkinliklerde, biyometrik kişisel veriler başta olmak üzere son derece ayrıntılı kişisel veri taleplerine cevap vermeleri beklenmektedir. Çocukların sanal alemdeki davranışları takip edilmekte ve yönlendirilmektedir. Çoğu zaman çocukların açık rızaları alınmadan onayları alınmadan toplanan bu bilgiler, sonrasında büyük veri işlemlerine malzeme olmaktadır. Aynı zamanda çocukların kullandığı akıllı cihazlar da gittikçe artan oranda IoT (“Şeylerin İnterneti”) özelliği kazanmaktadır. Bu yollar ile elde edilen büyük veriler, karmaşık işlemlere tabi tutularak, başta ticari kullanım olmak üzere çok çeşitli alanlarda kullanılmaktadır. Benzer şekillerde sanal ortamın aktif ya da pasif süjesi olan çocuk, fiziki varlığından ayrı olarak vatandaşı olduğu devletin kara, hava ve deniz sahanlıklarından oluşan fiziki ülkesinden ayrı bir ortamda, “siber sahanlık”ta başıboş kalabilmektedir. Günümüzde devletin ülke unsurunun dördüncü boyutu olarak sayılabilecek duruma gelmiş olan ve literatürde ilk defa tarafımızdan kullanılan “siber sahanlık” boyutunda varlık gösteren ve toplumumuzun gelecek nesilleri olan çocukların durumunun, Adli Bilimler bakış açısıyla incelenmesi gereği vardır. Bu çalışma ile çocukların siber sahanlıkta maruz bırakıldığı ya da maruz kaldığı eylem ve işlemlerin Adli Bilimler bakış açısıyla yeniden nitelenmesine çalışılmakta ve mevcut kavramların yetersiz kaldığı alanlarda da “çocukların sanal istismarı”, “sanal çocuk işçiliği” gibi yeni kavramlar ortaya atılmaktadır. Siber sahanlıkta çocukların korunması için mevcut çocuk koruma sistemini tamamlayıcı bir model önerisi getirilmektedir. Bu amaçla Türkiye’de mevcut çocuk hakları koruma haritası gibi

önceki çalışmalardan da yararlanılarak, devletimizin siber sahanlık alanında yeni bir çocuk koruma modeli önerilmektedir.

Anahtar sözcükler: Çocuk Koruma, Sanal Çocuk İstismarı, Sanal Çocuk İşçiliği, Siber Güvenlik, Siber Sahanlık.

SUMMARY

Child Protection in the Cyber Territory

Children have started to display activity on the Internet at relatively earlier ages. Activity of children on the environments such as access to information, education, online games and social media is increasing day by day. According to the estimations, approximately one third of the worldwide Internet users are the individuals under the age of 18. Children need to create a virtual identity and define a virtual world personality that is or not in compatible with the real world while, for example, joining interactive games, educational activities and while managing the social media accounts. Children are expected to respond to quite intensive personal data inquiries including the special biometric personal data during the online activities performed through these virtual identities and their online behaviours are followed up and guided. Mostly, such data that are complied intensively without taking explicit consent of the children are subsequently subjected to large data processing. At the same time, the smart devices used by children are increasing getting the character of IoT "(Internet of Things). Large data that are derived through these ways are subjected to complicated processes and are used in very diversified fields including for the business purposes. Likewise, a child who is an active or passive subject of the virtual environment can be alone in the middle of "cyber platform" in an environment that is separate from the physical country that comprises the land, air and sea platforms of a state. Nowadays, it is essential to study in the viewpoint of Judicial Sciences on the status of children who have found themselves in the situation that can be deemed as the fourth dimension of the country factor of the state and who exist in the dimension of "cyber platform" that has been used by us in the literature for the first time and who are the next generations of our society. In this study, it is tried re-describe the acts and actions that the children have been subjected or exposed in the viewpoint of Judicial Sciences and new concepts such as "virtual abuse of children", "virtual child labour" etc. are put forward in the fields where the existing concepts do not suffice. A model is suggested as a complementary item to the existing child protection system in order to protect the children on the cyber platform. For this purpose, a new child protection model is

suggested in the field of cyber platform of our state by also benefiting from the previous studies such as the existing child rights protection map in Turkey.

Keywords: Child Protection, Cyber Security, Cyber Territory, Virtual Child Abuse, Virtual Child Labor.

KAYNAKLAR

- Adalet Bakanlığı (2013). Çocuk Koruma Strateji Belgesi.
Erişim: [http://www.magdur.adalet.gov.tr/images/cocuk_koruma_strateji_belgesi.pdf]
Erişim tarihi: 18.Haziran.2019.
- AKYÜZ, E. (2010). Çocuk Hukuku Çocukların Hakları ve Korunması. Ankara: Pegem Akademi, 296-312.
- ASLAN, A. (2021a). Devletin Ülke Unsurunun Dördüncü Boyutu: Siber Sahanlık.
Erişim: [<https://ankasam.org/devletin-ulke-unsurunun-dorduncu-boyutu-siber-sahanlik/>].
Erişim Tarihi: 04.Kasım.2021.
- ASLAN A. (2021b). Devletin Ülke Unsurunun Dördüncü Boyutu: Siber Sahanlık.
Erişim: [<http://docplayer.biz.tr/63055169-14-anadolu-adli-bilimler-kongresi.html>]
Erişim Tarihi: 04.Kasım.2021.
- ASLAN, A. (2021c). Sosyal Medyada Çocukların Kişisel Verilerinin Korunması.
Erişim: [<http://gazi.edu.tr/posts/view/title/5.-adli-psikoloji---1.-adli-felsefe---1.-adli-sosyoloji-kongresi-203160>]
Erişim Tarihi: 04. Kasım.2021.
- Bernard Van Leer Vakfı (2021). Türkiye’de Çocuk Koruma ve Önleme Sistemleri Haritası.
Erişim: [<http://cocukkorumaharitasi.info/>]
Erişim Tarihi: 04.Kasım.2021
- Google Search (2021). Siber Sahanlık.
Erişim: [<https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=siber+sahanl%C4%B1k>]
Erişim Tarihin: 29.Haziran.2021
- GÜVEN, S. (2011). Medyada Küçüklerin Korunmasına İlişkin Düzenlemeler. Ankara: RTÜK, Uzmanlık Tezi. 7.
- İNAN, A. N. (1968). Çocuk Hukuku. Ankara Üniversitesi, Ankara. 3-12.
- KARATAŞ, K., ACAR, H. (2008). Sosyal hizmet kuruluşlarında çocuk ve gençlerin katılımı. *Sosyal Hizmet Dergisi*. **19**(1): 29-41.
- KARATAY, A. (2007). Cumhuriyet dönemi orunmaya muhtaç çocuklara ilişkin politikanın oluşumu (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 55-80.

MARTINEZ, C. Targeting Children Online - Young internet users and producers in the commercial media environment.

Erişim: [https://portal.research.lu.se/ws/files/19637631/e_spik_version_carolina.pdf]

Erişim Tarihi: 04.Kasım.2021

ONUR, B. (2005). Çocukluğun dünü ve bugünü. *Kebikeç* **19**: 99-112.

POSTMAN, N. (1995). Çocukluğun Yokoluğu. (K. İnal, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi. 70-77.

Siber Bülten (2021). Çocuklar, online oyunların siber risklerinden habersiz.

Erişim: [https://siberbulten.com/siber-guvenlik/cocuklar-online-oyunlarin-siber-risklerinden-habersiz/]

Erişim Tarihi: 04.Kasım.2021.

TOPÇU, S. Çocuk ve Sanal Ortam. *Kocatepe Tıp Dergisi* **19**:27-33.

Erişim: [https://dergipark.org.tr/tr/pub/kocatepetip/issue/33111/411206]

Erişim tarihi: 04.Kasım.2021.

Türkiye Bilimler Akademisi (2021). Türkiye Bilim Raporu.

Erişim: [http://www.tuba.gov.tr/tr/yayinlar/suresiz-yayinlar/raporlar/turkiye-bilim-raporu]

Erişim Tarihi: 04.Kasım.2021.

Türkiye İstatistik Kurumu (2019).

Erişim: [http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028#]

Erişim tarihi: 24.06.2019.

Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (2019).

Erişim: [https://www.trthaber.com/haber/dunya/dunya-saglik-orgutunden-ebeveynlere-ekran-uyarisi-413065.html]

Erişim tarihi: 24.Nisan.2019.